

Літературно-культурний журнал українських письменників Румунії

Наше слово

Місячник Союзу українців Румунії. XXII рік видання. № 220, жовтень, 2012

*І чужому навчайтесь,
Щ свого не цурайтесь...*
М. Шибанка

Наш голос

NAȘ HOLOS
ISSN 1220-6296

Головний редактор - Ірина Мойсей
Редактор - Іван Ребошапка
Секретар редакції - Михайло Трайста

Редколегія:

Іван Арделян, Іван Кідещук,
Іван Ковач, Микола Корнищан
Микола Корсюк, Михайло Михайлюк,
Юрій Павліш, Віргілій Ріцько

Адреса редакції:

Раду Попеску, 15, Сектор 1, Бухарест;
Телефони: 021/222.07.29; 021/222.07.37
Телефони/Факси: 021/222.07.37; 021/222.07.55;
E-mail: redactia.nasholos@gmail.com

Друкарня «S.C. SMART ORGANIZATION S.R.L.»,
Бухарест, Румунія
Redacția:
Str. Radu Popescu, Nr. 15, Sector 1,
București România

Застереження:

- За достовірність фактів, цитат, власних імен та інших відомостей відповідають автори підписаних матеріалів.
- Редакція може не поділяти точки зору авторів.
- Надіслані до редакції матеріали не рецензуються і не повертаються.
- Редакція залишає за собою право скорочувати і редагувати надіслані матеріали, не порушуючи їхнього основного змісту.

Читайте в номері:

- ❖ *Значимість Всесвітнього дня вчителя*
- ❖ *Майстер... призабутий*
- ❖ *«Сміються, плачуть солов'ї...»:
Міхай Емінеску: Поезія «До зірки»
в перекладі Григорія Кочура*
- ❖ *Стеліан Груя (Яцентюк)
з перспективи дослідження*
- ❖ *«Вагнерівська примадонна»
XX століття*
- ❖ *Перлини всесвітньої літератури
Четвертий славетний поет кола
римських елегіків (II)*
- ❖ *«Буковинські трафунки»*
- ❖ *Небилиці з дідусевої скарбниці*
- ❖ *Диявольський кінь (Легенда)*
- ❖ *Дитячі сторінки*
- ❖ *Сторінки гумору*

Іван РЕБОШАПКА

ЗНАЧИМІСТЬ ВСЕСВІТНЬОГО ДНЯ ВЧИТЕЛЯ

Роль вчителя в житті людини та суспільства, винятковість його діяльності, таланту і покликання постійно було виявлювано мислителями, письменниками та педагогами, починаючи з найдавніших часів. Видатний римський письменник Марк Порцій Катон (234-149 р. до н.е.), наприклад, ще на півтора століття до Ісуса Христа відзначав чи не найсуттєвішу з-поміж ознак ідеального вчителя, яка зразково увінчує благородну його діяльність: «Великий той учитель, який проймається справою, якої він навчає». Майже на три з половиною століття раніше від Катона древньогрецький філософ Сократ (469-399 р. до н.е.) категорично підкреслював виняткову суспільно-державну роль вчителя: «Більш корисний державі той, хто зробить багатьох здатними управляти державою, ніж той, хто управляв нею сам». Славнозвісний чеський мислитель і педагог новітніх часів Ян Амос Коменський (1592-1670) вповні оправдано закликав любити вчителя: «Люби вчителя, як батька, і ніде не лишайся з більшим задоволенням, ніж під його опікою». А видатний французький мислитель і письменник Жан Жак Руссо (1712-1778) підкреслював обов'язкову гуманну налаштованість вчителя: «Перед тим, як взятися за виховання людини, треба самому зробитися людиною».

Промовистим порівнянням визначав шкільну роль вчителя видатний німецький педагог Адольф Дістервег (1790-1866): «Учитель для школи – це те ж саме, що сонце для всесвіту». Німецький педагог підкреслював також і ту надто важливу у всіх історичних періодах рису учительської сутності, що «Учитель повинен свідомо йти в ногу з сучасністю» – справа чи не найнеобхідніша у теперішній і майбутній наш період. Теж Дістервег цікаво продеталізував містке визначення Марка Порція Катона учительської сутності, зробивши її більш зрозумілішою: «Учитель – людина за покликанням. Викладання стало його життям, його поживою; воно нероздільно зв'язане з ним. Вчительська справа стає у нього вільним мистецтвом, і він на всіх своїх учнів накладає печать свого духу».

З Адольфом Дістервегом наче перегукується сучасний видатний український працівник школи, письменник і педагог В.О.Сухомлинський (1918-1970): «Учитель творить людину. Ці мудрі й ваговиті слова можна сказати тільки про матір і батька». Сухомлинський підкреслює також винятковість учительської праці: «Працю вчителя ні з чим не можна ні порівняти, ні зіставити». Бо, якщо інші працівники продукують свої вироби за відносно короткий час, то вчителів «треба працювати роки і роки, щоб побачити предмет свого творіння», бо в його руках «найбільша з цінностей світу – Людина».

Перший випуск семирічки с. Бистрого (1957/58 н.р.)

Загальне підсумування виняткової суспільної ролі праці вчителя вперше здійснено у наш час, 5 жовтня 1966 р., у Парижі, на *Спеціальній міжурядовій конференції про статус вчителя (Special Intergovernmental Conference on the Status of Teachers)*, яка стала передумовою для заснування *Всесвітнього дня вчителів (World Teachers' Day)* – професійного свята всіх вчителів, викладачів і працівників сфери освіти, яке незмінно відзначається 5 жовтня (чи у близькі до цієї дати дні), починаючи з 1994 р. у понад 100 країнах світу.

(Продовження на 4 стор.)

ЗНАЧИМІСТЬ ВСЕСВІТНЬОГО ДНЯ ВЧИТЕЛЯ

(Продовження з 3 стор.)

Паризька Спеціальна міжурядова конференція утвердила документ «Резолюції, що стосуються статусу вчителів» («Recommendation concerning the Status of Teachers»), і таким чином ЮНЕСКО, Міжнародна організація праці (МОТ), Програма розвитку ООН (ПРООН), ЮНІСЕФ та Інтернаціонал освіти об'єднали свої зусилля для належної підтримки вчителів, підтримки, яка передбачає, в основному, три види заходів: забезпечення якісної підготовки вчителів, надання їм можливостей для підвищення кваліфікації та захист їхніх прав. У Румунії святковими заходами по відзначенню Всесвітнього дня вчителя (*Ziua Mondială a Profesorului*, яке відбувається, як усюди у світі, 5 жовтня, а окрім нього відзначається 30 червня *Ziua Învățătorului*, тобто день вчителя I-IV

бо як це видно зараз у великому числі як багатих, так і бідних країнах діють такі несприятливі чинники, як масовий відтік вчителів, викликаний такими факторами, як скорочення бюджету для державного шкільництва, відсутність нормальних умов роботи, стрес, виснаження фізичних і духовних сил і багато інших факторів, властивих тому чи іншому шкільництву, включно і нашому так званому україномовному.

Всесвітній день вчителя – це принагідна okazія відповідально замислитись і над станом нашого шкільництва чи, вірніше, над станом шкіл, які існують у селах з українським населенням. Як відомо, внаслідок Реформи освіти з 1948 р., у всіх місцевостях з українським населенням Румунії було уведено україномовне викладання всіх шкільних предметів у семирічках та у серетських і сігетських педшколах і ліцеях

(згодом і в українському відділенні Сучавського ліцею ім. Стефана Великого та, на недовгий час, і в Тульчанській педшколі). У сучавському, мармороському, тульчанському і банатському шкільних інспекторатах (спочатку районних і обласних, за тодішнім адміністративним поділом країни) назначено інспекторів по спеціальності, а в румунському Міністерстві освіти – генерального інспектора для українських шкіл. Невдовзі бухарестське Педагогічне видавництво

почало друкувати масовими тиражами складені в Румунії українські підручники для всіх рівнів навчання. Усе це склало своєрідну українську шкільну підсистему, повністю співвідносну із загальнорумунською державною освітньою системою. Дія української освітньої підсистеми обумовила зародження нечуваного до тоді явища серед українського населення Румунії: чимраз більший, а у випадку приміських поселень, – масовий наплив сільських дітей до школи. Чимало випускників українських ліцеїв та педшкіл позакінчували румунські вузи, здобувши найрізноманітніші професії,

класів початкової школи) і заходами стосовно змісту вчительського статусу займається *Asociația Română de Resurse Educaționale (ARRE)* – у функціональному співвідношенні із вищезгаданими міжнародними товариствами.

Як зазначається у матеріалі *Інформаційного центру ООН*, підтримка вчителів і якісна їх освітня діяльність несуть в собі надію на підвищення життєвого рівня. Однак, без кваліфікованих викладачів, підкреслюється в тому ж матеріалі, якісну освіту забезпечити не можливо. Вирішення цього складного питання у наш період є надто важким,

Четвертий випуск педагогічної школи м. Сігета (1953/54 н.р.)

переважна же більшість випускників «пішла в народ», забезпечуючи школи відповідними педкадрами, щоб задовольняти потреби безпросвітнього у достатній мірі до тоді сільського населення. Наслідки цієї осмотичної просвітньо-культурної діяльності у певній мірі відчутні ще й зараз, деякі з її користувачів (бенефіціантів) ще працюють, інші – на заслуженій песії живуть ностальгійними спогадами, а треті з Богом спочивають.

Впродовж цього тривалого часу аж до нашого сьогодення справи у нашій освітній підсистемі зазнавали постійних змін, які обумовили перехід на румуномовне викладання, бо, я переконаний в цьому, не знайшлась відповідна формула того, що в Канаді називається двомовним викладанням предметів, тих, що забезпечують професійне формування учня – державною мовою, а тих, що формують його культурно-духовно-етнічний профіль – рідною мовою. Щоправда, відновлено Сігетський український ліцей і українське відділення Серетського ліцею, але вони не вповні українські, бо до них поступають випускники восьмирічок, в яких викладовою мовою є румунська, і викладання у ліцеї всіх предметів українською мовою просто неможливе і, зрештою, не ефективне.

Отож, зараз по українських селах діють школи з румунською мовою

викладання, українська мова викладається як окремий предмет. Її шкільним статусом і станом викладання зараз завідують повітові шкільні інспектори та радник у румунському Міністерстві освіти, що є організаційною запорукою, що, правда, не вповні спроможною забезпечувати належну викладацьку успішність. Назустріч діям цієї офіційної структури повинні йти викладачі української мови сумлінним виконанням своїх професійних обов'язків, невтомним пошуком, самовідданістю, пройняттям, як відзначав Марк Порцій Катон, справою, якої вони навчають своїх вихованців. На допомогу

їм та школі постійно, всіма силами і, може, з більшою напористістю ніж в інших напрямках, повинен діяти СУР, покликаний працювати для збереження і розвитку національної ідентичності, конкретизованої насамперед загальнорозмовною рідною мовою, втрата якої, розуміється, веде до безповоротного етнічного виродження.

У Всесвітній день вчителя ООН пропонує батькам і всім громадянам на хвилину задуматися про те, як змінив їх життя хороший вчитель, а ми радимо нашим викладачам в свою чергу схилити голови перед мудрістю і жертвністю своїх педагогів, перед якими вони у боргу і яким завдячують свої життєві і професійні перемоги, і перейняти їхньою іскрою знань, творчим пошуком, жертвністю, добром і щедрістю душі – на свою власну і поспільну радість.

Микола КОРСЮК

МАЙСТЕР.. ПРИЗАБУТИЙ

До 110-річчя з дня народження

Долю літератури не можна ототожнювати із життєвою долею її питомих творців. І – навпаки теж. Твір більш або менш життєвий, аніж його творець. Написане не можна замовчати. Мовляв, за Гоголем, рукописи не згорають. Корені цього сумного, а чи, навпаки, дивовижно-відрадного криються у багато суперечливій глибині віків, і зараз не тут місце такого ж роду інкурсам. Однак, судячи зі всього і підходячи до ближчих часів, треба, в котрій раз, констатувати, що в процесі розвитку історії літератури української цей феномен унікальний, майже глобальний і вкрай драматичний при всіх майже соціально-історичних умовах. Звичайно, не без тимчасових випадків, «відлиг». Але і в тих сприятних випадках часткових, неповнокровних, не буйніючих, а затінкуватих, коли б власна держава стала запорукою своєї мови, літератури, культури. Все пройняте позірністю, брехливими деклараціями, поза якими повносило кишить фальш. Феномени української культури – справді унікальний, але й подосі не розкритий у всіх його потенціально-реальних вимірах. Минулих і майбутніх. Прогноз на майбутнє, за нами, – сумний. Ми вже писали про це. Горе тій державі, що не усвідомлює і не приділяє належне найсокровеннішому: рідному слову, як вияву своєї ментальної ідентичності, свого глибинного відчуття житея і світогляду. Це – прадавня істина, а не аксіома. Бо немає повнокровної нації без свого Бога. І слово було Бог.

Ми не випадково зробили цей своєрідний інкурс у давнину. Не хотіли наводити конкретні дані, більш-менш відомі, що позначились на історії нашої літератури. І не тільки нашої.

«Майстер суворий і ніжний», – назвав Олесь Гончар Юрія Яновського у передмові до п'ятитомника творів письменника. Воно насправді так, бо Ю. Яновський дійсно своєю скромною, але подвижницькою, працею заслужив на таке визнання, хоч доля його була вкрай тернистою, вщерть усіяною вражонастроєними і несправедливими оцінками, породженими не літературознавчими, естетичними міркуваннями про написане, а насамперед ідеологічними постулатами, продиктованими мінливими, часом дуже сумбурними, часами. Хоч він не сам, а лиш один із когорта проскрибованих, замордованих морально чи фізично знищених, задушених і розстріляних, довгі роки замовчуваних, але саме йому, як і О. Довженку, його дру-

гові, довелося пронести важке тавро майже усе творче життя. Щоправда, були начебто й тихі мирні роки, та завжди для письменницької творчості небагатодатні й невтішні. Чорні загрозливі хмари бажаного просвіту не дали, весь час нагадуючи про себе, змушуючи його чесний талант на поступки чи каяття за не свої провини і не так у художньо-естетичному плані, скільки у викривлених, тупонастроєних ідеологічних звихрентчр, що ішли врозріз із дійсною правдою тогочасного життя і глибоким розумінням письменником національних вимірів багатовікової історії. Такі гріхи» начіплювались йому аж до кінця життя. І не чужими, з центру, а таки своїми, рідними. А був це талант по-своєрідному міцний і стійкий, із чітко виробленою на національних традиційних засадах рідної культури концепцією, із глибоким усвідомленням і потягом до новаторства, із ґрунтовним засвоєнням тогочасних повівів у світовій літературі, із усвідомленням і розумінням свого творчого поклику серед численних по-своєму розмаїтих, дуже часто суперечливих, голосів, що творили літературу своєрідну, по-своєму національну в тих бурхливих соціальних обставинах 20-х років минулого століття. Були це роки самобутні, піднесено-романтичні, балагурні й теж такі повні драматизму, а нерідко трагічності. Вони поставили глибоку печать на життєву і творчу долю письменника, на його найважливіші твори, до речі, на всю тогочасну літературу. Суперечливу ідеологічно, таку же саму в художньо-естетичних пошуках і досягненнях, але чесну, по-національно щирі, не криводушну відносно життєвої правди і співзвучну з душевним відчуттям кожного з митців. Хоч, як і багато хто, Яновський піддавався інколи навальній ідеологічній хвилі, та основне, що важить, – це відданість своєму письменницькому покликанню, таланту, непохитності віри в обраному шляху, рідного слова і правду, що несуть його високохудожні твори. У чому криється чар оцадливого письма Юрія Яновського ще довгі роки непокоїтиме дослідників його творчості. Образна умовність його мислення, що криє свої витoki в народній творчості, синтаксис словесного втілення мислі, навряд, чи швидко знайдуть своє належне витлумачення. В основному, художній образ у Юрія Яновського, принаймні у його «Чотирьох шаблях», вибудовується, здебільшого, на слухо-зорових первовідчуттях, що в свою чергу спричиняють лан-

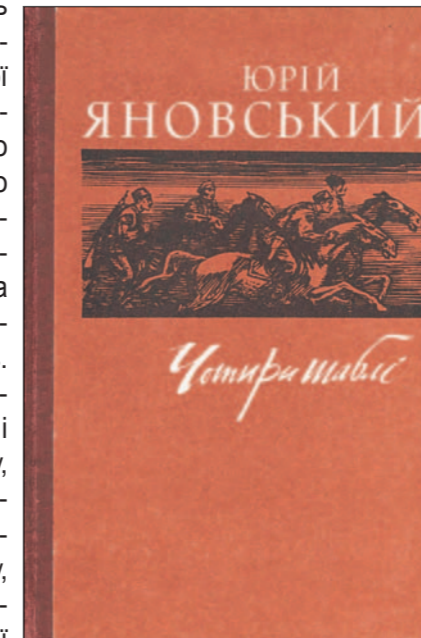
цюгову реакцію, в результаті якої, часом несумісні, елементи входять у дію, творячи цілу сув'язь чи спектр словесно-смиислової художньої напруги сприйняття дійсності. Нам би це дозволило говорити про прийоми латино-американської прози, український химерний роман, його витoki, – О. Ільченко, В. Земляк, Є. Гуцало, певні проблеми сучасної прози та інше, але обійдемося нашою багатою народною словеністю та іменем М. Гоголя, якого глибоко шанував.

У Юрія Яновського словесне весь час перебуває у перманентній видозміні почуттів, вражень, настроїв. Усе це надає характерні виміри індивідуалізації образу, характерів персонажів. Переливність фази набувається настроєвістю, хоч речення ривкі, стислі, та послідовність мислення досягається саме через оцей перехлюп вражень, що злютовують і окреслюють художній образ, надаючи йому ємкості і потенційної приваблюючої художньої сили. Світлотінь дуже часто прикликає до себе відчутно-смакові асоціації, що відроджують у пам'яті історично-символічні реалії із потужним емоційним зарядом, що виношує на поверхню аналогічну до ментального стану багаточитуваних. Поліфонія? Так, але не прямоспрямована, а підказана глибоким і вмилем «прочитанням» фольклору, як сховища духовного багатовікового досвіду і синтезу у слові національної сакраментальності. Слову, його потенційній смисловості, Яновський приділяє глибокої притомної уваги. Для нього воно не стільки вираз. А вираження емоційних, часом невловимих раціонально, але художньо захоплюючих багатоемоційних спалахливих вражень. Отут можемо зупинитись над феноменом спалахливості фрази Юрія Яновського. Вона не навмисне епатуюча, як у М. Хвильового, з різними смисловими та настроєвими змінами. Вона в Яновського виростає начебто із теплого зборунення морських хвиль, хоч вони часто можуть сягнути висоти шквалу. Та цей шквал не руйнуючий. Не знищувальний, а підбадьорюючий, високонастроєний, до слова, – романтичний, сказали б, довженківський. Отут і криється справжня високодушна неоромантична відчайдушність майстра корабля.

Не будемо зараз детально настоювати на повальних оцінках української тогочасної літературної критики цього вкрай оригінального твору про пореволюційну дійсність, бо розмежувати такі підходи до роману нині цікаві хіба історичу літератури. Однак,

ради правди, ми повинні сказати, що «Чотири шаблі» – одна з найдраматичніших сторінок в історії української пореволюційної літератури. Оцінка цього твору весь час висіла над творчою долею Яновського, роман було силоміць і безпідставно вилучено з літературного процесу. Навіть після смерті автора на ньому тяжіло тавро заборони. Відомо ж, що вагоміші твори Яновського спочатку появлялись в перекладі російською мовою і що роман «Жива вода» був теж оштемпльований такою ж негативною оцінкою. Аж 1983 року «Чотири шаблі» повернуто читачеві. Та не в первинній формі. І тільки 1990 року він появился, як у першому виданні 1930 року.

Шановний читачу, вважаю, за недоцільне подавати детальніше дані з життя й творчості автора, оскільки нам ішлося ознайомити читача із менш відомими аспектами творчості Ю. Яновського, – особливо замовчуваного довгі роки роману в піснях – «Чотири шаблі» – своєрідною романтичною розповіддю про людей, вигаданих чи ні, в чиїх особистостях відбилися народні події пореволюційної України. У висліді хотілось би сказати, що в романі криється частка одвічної розгадки українського історичного буття. У цьому поліфонічному (епізод весілля) хронотопі зустріються, як у сокровенному вмістлиці, всі віки і світоглядні відчуття – бути господарем своєї маленької батьківщини і водночас світу, не наполягаючи на невдалому вислові

планетарної революції. Обмежимося швидше на параметрах української дійсності 1920 – 1922 рр. Такої бурхливої і суперечливої, що навіть інтелігентній людині важко було визначитись ідеологічно, по котрій з сторін бути і діяти, тим паче героям «Чотирьох шабел» – Шахаю, Остюку, Галату і Марченку, які по-своєму відстоюють народну справу. Ілюстративним є епізод розмови ченця із Шахаєм: «Умирили так, як ніхто в цілому світі не вмирав. У вас (говорить чернець) є якась гордість смерті. Скільки ваших прадідів умирало, сидячи на палі на майдані або при дорозі, мовчки усміхалися із своїх ешафотів, лаяли ворогів і кепкували з них. Жодного стогону не зривалося з уст. Очі були ясні, як небо над головами, мужні серця рівно стискалися, тремтіли від напруження м'язи, з котрих злуплювали шкіру і, посипавши її сіллю, тулили до живого м'яса».

І в цих зболених задушевних словах крилася велика подвижницька історія народного життя.

Юрій ЯНОВСЬКИЙ

ЧОТИРИ ШАБЛІ

(Уривок)

Весілля справляли по-старосвітському.

Дружки летіли верхи на конях по вулиці, на рукавах білили хустки. По дорозі хутко шикувалися заслони, щоб перепиняти молодих і вимагати викупу. По хатах у молодого й молоді востаннє оглядали столи й перевіряли, чи все є так, “як годиться”. Баба-розпорядниця не злазила з печі і звідти керувала весільним чином. Вона захворіла, пішовши до молоді розплітати косу і співати сумних пісень: пісні були навдивовижу дзвінкі й жалібні, а бабина горлянка рипуча, роки бабині лежали на її сухих плечах, як гаряча повсть, а ніч осіння – холодна. Пострілів пролунало стільки, скільки годилося, віно було повезено до молодого, а тачанка з Шахаєм та його дружиною заїхала до тестевого двору.

Скільки пісень погублено тепер – старих і розрадных!.. Скільки мелодій увібрала в себе чужа гармошка – захрипла істеричка, де ноти тьмаві, а пісні метушливі й неповажні, де знижується мистецька глибина мелодії, гармошка-демагог, багатоголоса перекупка! Ось співає скрипка чи розмовляє кобза: одна, ледве помітна нота простягається в повітрі, і її коливання таке ж, як і коливання повітря. Струна дає чистий – до божевілья – звук. Коливаються віки, вузьке коло часу поширюється на все життя всього народу. Рівна, прозора, проста до геніальності нота з’єднує віки. Завмиранють люди, дрижать їхні плечі від розкритої таємниці, тремтять вії від набіглої щасливої сльози. Та скрипка грає далі. Нота міниться, пролітають дрібні сплески звуку, ніби в скрипці проривається сміх. Обличчя яснішають. Розчулена до краю душа жадібно сприймає веселі звуки. Ноги самі стукотять такт. Годі вже їх стримати, коли грає зворушлива скрипка. Старе й молоде рушає в танок. Ходором ходить подвір’я. Бубон клацає й гупає, як веселий парубійко. Переплуталися пари: на втіху, на сміх. Та скрипка вже стомилася. Десятки рук частують скрипака, кожний хоче з ним випити, поцілуватися, кожного скрипак хоче поспавити на скрипці, і постає галас, гомін.

Поміж трьома дорогами,

– починають легко, поволі дівочі голоси.

Рано, ра-но!

– допомагають їм хлопці.

Поміж трьома дорогами, ра-не-сенько!

Дівчата стоять у гурті, обнявшись. Хлопці оточують дівчат. Пісня радісна охоплює подвір’я.

Там здибався князь з Дажбогом, рано, рано,

Там здибався князь з Дажбогом, ранесенько.

Сонце спускається на вечір. Воно дивується, як можна йому зустрітись з князем, з молодим. Сонце поломеніє.

*Ой ти, боже, ти, Дажбоже, рано, ра-но,
Зверни ж мені з доріженьки, ранесенько.
Бо ти богом рік від року, рано, ра-но,
А я князем раз на віку ранесенько!*

Хлопці підморгують дівчатам. Скрипка відпочила й запрошує знов до танка. По землі розтікається вечір. Вечірня тиша опановує землю. Тільки на подвір’ї Шахаєвого тестя гримить бубон.

П’яна баба-розпорядниця співає на печі. За столом точаться розмови, сліпий музика перехиляє чарку для чистого голосу, мостить свою кобзу, настроює струни. Поважне товариство сидить за столом. Червонощока наречена соромливо поглядає на гостей. Галат тримає голову обома руками, щоб вона не впала на стіл.

Ой у саду голуби гудуть,

Ой у саду голуби гудуть,

Аж в світлонку го-ло-си і-дуть...

Баба співає старечим верескливим голосом. Вона згадує молодість. На неї сходять видіння далеких років, молодих бажань.

Порадь мені, моя матінко,

Порадь мені, моя рідная,

Кого брати та у бояри?

– Цікаво, кого треба брати в бояри? – промовив Шахай. – Мабуть, багатих та дужих. Чи, може, козаченьків з Січі? Усі засміялися.

Збери, сину, всю родину,

І близькую, і далекую,

І близькую, і далекую,

І вбогую, і багатую.

Ніхто не міг витримати, щоб не зареготати на всю хату. Бабу почастували чаркою. Вона взяла чарку в руки і доспівувала пісні. Де в неї й узявся голос?! Останні слова, як дорогоцінні яства й напої, баба клала просто на стіл, і ще довго радувалася з них захоплена кумпанія.

Багатую – подарочки нести,

Убогую – порядок вести.

Багатую – щоб напитися,

Убогую – пожуритися.

Співачка випила чарку так, ніби добра дівка була, і кинула посуд на долівку, зухвало вигукнувши: “Гірко!”

Серед загальної тиші, котра постала після поцілунку Шахая, зарипіли легенько струни на кобзі, зашуміли, загули, як весняні джмелі, як жовті працюваті бджоли. Руки торкалися до струн ніжно, і кобза дзвеніла, немов у чеканні.

– Чого ж ти нам заспіваєш? – запитав молодий. – Про честь чи про хоробрість, про обов’язок людський чи про лицарську славу?

– Мало тепер честі між людей, – несподівано басовитим голосом одповів кобзар, підводячи до товариства свою голову з

невидючими білими очима. Це була замкнена в собі людська істота: за плямами очей горів людський мозок і ніколи не мав надії вийти на світло.

– Мало честі, – сказав сліпий, – і немає хоробрості. Ходжу я по світі, до моря доходив – злодій народ тепер повівся. Скільки разів мене обкрадали, били й сміялися з моїх пісень. Од діда й прадіда пам’ятаю я пісні, а самому не довелося ще й однієї скласти. Чутки ходять скрізь по землі, я дослухаюся до всього, що віється по дорогах, до всіх пісень, до всіх розмов. І – ще нічого я не почув, люди. Сліпому тяжко, а зрячому – ще тяжче.

– Слухай, діду, – в голосі Шахая забриніла воля, – ось тобі моя голова, діду! Клянусь родом своїм чесним, клянусь дідом кріпаком, прадідом запорожцем – не загинула іще честь і хоробрість. Любов і ненависть, дружба й самопожертва вже підносяться з забуття. Революції ми не приспимо. Яка воля віс над землею!

Остюк, Галат і Марченко, ніби за командою, перехилили чарки. Вони відчували вже вітер шляхів на щоках. Звичайні слова, може, й незрозумілі їм, збуджували в їхніх серцях гордість. Через це вірили в зорі і прекрасні ідеї, в чистоту і мужність людської душі. Такі люди ходять по сторінках історії, як по своїй хаті, і дивно стає, чому після них постають зруйновані міста, кров, пустка, смердючі трупи. Може, завше шукання людського, справедливого і достойного дає такі наслідки?

Тим часом Шахай частував гостей: братів Шворнів – розумного Саньку й пришелепуватого Митьку; Макара – колишнього чередника, рудого велетня із страшними вусами, кудлатою червоною головою і з дитячими блакитними очима; Бубона Петра – найкращого в світі наводчика, котрий міг би набоями обкопати навкруги, мов межею, своє поле з трикілометрової дистанції; братів Васишиних – незрівнянних розвідників, телефоністів, і – у вільну годину – музикантів; Виривайлів – чотирьох соколів, що загинули згодом усі, – один по одному – рубаючи шляхту, стріляючи кадетів, домучуючи генералів; Виривайла Івана – геніального сурмача з неймовірними легенями, котрий міг перекидати всі стихії, збудити мертвих і виповнити поле бою тривожним, полохливим, зворушливим, переможним сигналом; Виривайла Петра – комбрига кінної, майбутнього героя Успенівської операції, котрому зробив поминки Марченко, наказавши зарубати над його тілом сотню полонених; Виривайла Семена – першого в армії злодія, що обкрадав усі кінні полки і щодня мав нового коня, а його ескадрон – навіть пташине молоко; Семена зарубав третій ескадрон, оточивши його своїми двадцятьма клинками в полі, вислухавши глузування і лайку, давши йому змогу попрощатися з білим світом; Виривайла Панька – гордість піших і кінних полків, кулеметників і гарматників, Панька, що складав пісні – гострі, як бритва, співав їх так, що вершники падали з коней від реготу, і вивчив солідно лягались увесь свій полк – він командував потім полком.

Було вже по їжі. Стіл пашів усіма стравами. Під горілку стояли квашені баклажани – зелені й червоні, огірکی й капуста, зелена олія з накришеною дрібно й посоленою цибулею. Од із вареної риби йшла пара.

Найважливіша річ – вибрати людей. Це Шахай знав, допитливо оглядаючи гостей. Тут були потрібні люди. Вони цілком підкоряться волі ватажка і командира. Наполеон і Петро Перший завше стоять прикладами – як треба вибирати людей. Жорстокий Даву, стратег Удіно, Ней, блискучий Мюрат, інтриган Меншиков, ще сотні невідомих – всі й померли б офіцерами, синами скульпторів, писарями в нотарів, корчмарями, пирожниками. Їх усіх знайшов державний розум, геніальне передбачення великих людей.

– Хай заспіває про Супруна-козака, – сказав Панько Виривайло, – ох і пісня ж грусна!

Загальна мовчанка підтвердила, що Панькове бажання припало до серця всім. Молода встала од столу і сіла поруч сліпця, мовчки торкнула дерев’яну опуклість кобзи. Очі молоді – вогкі й привабливі – були трохи сумні, як завше сумні є очі всіх степовиків, усіх птахів степового краю, у всіх дівчат великого степу. Акорд пролунав у хаті. З акордом зайшла знадвору дівчина й сіла до Галата. Подвір’я ж танцювало.

Ой не знав козак,

– голос кобзаря нерішучий, кволий, непевний – козак щиро не знав, –

Ой не знав Супрун,

А як славоньки зажити,

Гей, зібрав військо славне запорізьке

Та й пішов він орду бити.

Струни зайшлися цілими сплесками звуків. Згадки, спогади несла їхня хвиля. До берега наче докочувалися ці звуки і ховалися, як хвилі у піску. Серед тиші народжувалися шелести степів, тупіт копит кількатисячного загону Супруна. Кобзар торкає струни ніжніш і ніжніш. Тонші й тонші звуки тихо злітають з його пальців. Звуків меншає – і швидко – одна тенькає струна, і довго в кутках хати чує напружене вухо її відгомін і луну.

Ой у неділю рано-пораненьку

Супрун із ордою стявся,

А в понеділок в обідню годину

Сам в невольеньку попався.

Молода зітхає. Голос кобзаря став трагічний, наче він розповідає про рідного сина. “Сьогодні неділя, – думає Шахай, – а завтра понеділок. І обідня година”. Галат щось говорить на вухо своїй дівчині, доки звучить мелодія після останніх слів кобзаря. Галатова дівчина червоніє, і її очі заволікає хвиля бажання. Панько Виривайло не має сили витерпіти. Він прикладає долоню до рота і пронизливо виводить божевільну ноту пісні.

Ох і ти, козаче, козаче Супруне!

До Панька долучається речитатив кобзаря. У нього тремтять губи від зворушення. Але слова його тверді й роздільні, як докір:

А де ж твої прегромкі рушниці?

(Продовження на 25 стор.)

«Сміються, плачуть солов'ї...»

Іван КОВАЧ

МІХАЙ ЕМІНЕСКУ: ПОЕЗІЯ «ДО ЗІРКИ» В ПЕРЕКЛАДІ ГРИГОРІЯ КОЧУРА

Під таким заголовком добрий друг українства Румунії – професор д-р Київського університету ім. Тараса Шевченка *Сергій Лучканин* – у *Науковому віснику Чернівецького університету* (випуск 394-398, 2008 р.) під назвою «Слов'янська філологія» опублікував прецікаву наукову статтю щодо поезії «До зірки» Міхая Емінеску в перекладі на українську мову, як кажуть, найкращого перекладача з поезії Емінеску Григорія Кочура.

Перш за все, Сергій Лучканин вводить М. Емінеску до кола національних поетів світу: в росіян – Олександра Пушкіна, у білорусів – Янка Купала, в італійців – Данте, у поляків – Адама Міцкевича, у німців – Йогана Вольфганга

Гете, в англійців – Вільяма Шекспіра, у грузинів – Шота Руставелі, у французів – Віктора Гюго, в американців – Уолта Уїтмена, в українців – Тараса Шевченка, а в румунів – Міхая Емінеску.

«У його ліричних творах, – пише в своїй статті С. Лучканин, – відображається народна психологія румунів, їх правічні традиції і звичаї, починаючи з античності й «легендарних віків», менталітет його власного народу у тісному зв'язку з філософськими роздумами про долю людства, національну й світову історію».

«Бажання», «Вечір у полі», «Озеро», «Синя квітка», «Така ніжна», «Чом не йдеш» – це ліричні вірші, «пристрасне кохання та любовні душевні страждання», що їх виражає Емінеску, «описуючи у філософській манері як міфологічні залишки зниклих цивілізацій («Один і поет», «Memento mori», «Єгипет»), так і реальні історичні події («Послання третє»), соціальні рухи («Імператор і пролетар»), сягаючи в космічний простір (...)».

Але ж – «La steaua» («До зірки»), до поезії, яка 1 грудня 1886 р. у часописі «Convorbiri literare» вийшла друком, неначе вибуховою, «у вибуховій глибині», як сказав її видавець Тіту Майореску. Тоді, начебто, Поет цікавився астронавтикою...

2003 р. С. Лучканин, з нагоди 120-річчя від написання «До зірки», склав хрестоматію «Міхай Емінеску. «До зірки» мовами народів світу (38 перекладів 15 мовами)».

С. Лучканин уточнив у своїй статті велике число перекладачів цієї поезії численними мовами світу і зазначив:

«І, безумовно, Григорій Порфірович Кочур,

«Сміються, плачуть солов'ї...»

Mihai EMINESCU

LA STEAUA

La steaua care-a răsarit
E-o cale-atât de lungă,
Că mii de ani i-au trebuit
Luminii să ne-ajungă.

Poate de mult s-a stins în drum
În depărtări albastre.
Iar raza ei abia acum
Luci vederii noastre.

Icoana stelei ce-a murit
Încet pe cer se suie:
Era pe când nu s-a zărit,
Azi o vedem, și nu e.

Tot astfel când al nostru dor
Pieri în noapte-adâncă,
Lumina stinsului amor
Ne urmărește încă.

Mihail EMINESCU

ДО ЗІРКИ

Та зірка, що вгорі блищить,
Така далека звідси,
Що треба їй тисячоліть,
Щоб освітити світ цей.

Давно й погасла вже, мабуть,
У голубій безодні,
Проміння ж до землі свій путь
Пройшло лише сьогодні.

Померла й ніби знов зійшла
Для нас в нічному розмаї:
Коли не бачили – була,
А бачимо – немає.

Так сум кохання пролетів,
Розтав у п'ятні снами,
А промінь згаслих почуттів
Женеться ще за нами.

Переклав Григорій КОЧУР

чий переклад вперше було опубліковано у книзі «Друге відлуння» (1991, с. 249), а потім він кілька разів перевидавався як в Україні, так і в Румунії. Цей переклад цілком і повністю функціонально відповідає оригіналові: точно передано зміст (для цього вважаємо за доцільне передати буквальний переклад з румунської українською мовою поезії «До зірки») за зразком:

*До зірки, яка зійшла,
є шлях настільки довгий,
що тисячі років були потрібні
для її світла, щоб нас досягти.*

Але ж, яка «україномовна інтерпретація» найкращого автора перекладу – Григорія Кочура – цілої поезії, перекладові якого властиві така ж лапідарність і лірико-філософська «замріяна» тональність, як і оригіналові!

С. Лучканин такий відвертий, такий щедрий: «Признаюся, що мене назавжди зачарувала ця поезія в серпні 1993 року, коли я вперше, будучи ще студентом, побував у

Румунії, беручи участь у літніх курсах у Сінаї та студіюючи румунську мову у професора Георга Доки; тодішнє її вивчення завершилось текстуальним аналізом поезії

«До зірки» з книги «Roumain L.E.A.: 25 unités de conversation courante ouvrage réalisé dans la cadre du cire» (1993, с. 88), яку написав Г. Дока».

Ще одна щедрість професора С. Лучканина: «Відтоді «мене постійно переслідує» сліпуче світло надзвичайної краси цієї поезії, й поява цієї статті є «до певної міри втіленням» наукової мрії моїх студентських літ».

Любов до поезії М. Емінеску в С. Лучканина велика. Він, практично, «втомлений» геніальними думами-словами-філософією національного поета Румунії. Він його читач-слуга, неначе вічний, як і читач-слуга Шевченка, бо вкінці своєї статті зазначив:

«Світло немеркнучої Зірки Міхая Емінеску, як і світло Зорі блискучого перекладача Григорія Кочура, осяває і нас, землян початку третього тисячоліття. І ці Зорі житимуть вічно!».

НАУКОВИЙ
ВІСНИК
ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Випуск 394-398

Слов'янська філологія

Володимир АНТОФІЙЧУК, професор Чернівецького і Сучавського університетів

СТЕЛІАН ГРУЯ (ЯЦЕНТЮК) З ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У наукових і публіцистичних публікаціях ім'я Стеліана Груї (Яцентюка) трапляється нечасто, що несумірно із тим внеском, який зробив поет, прозаїк, педагог, перекладач і вчений-літературознавець у розвиток українського письменства Румунії. На жаль, це стосується не тільки Стеліана Груї, а й багатьох інших його колег по перу. Тож відзначене ще раз переконує в необхідності інтенсивнішого аналізу досягнень румунської україністики.

Стеліан Груя (Яцентюк) народився 16 квітня 1933 року. Майже в усіх довідкових виданнях зазначено місце його народження – село Арборе Сучавського повіту (див.: 27). Проте М. Корсюк, прагнучи, очевидно, бути більш точним, вказує, що С. Груя “народився в українському селі Кліт, яке належить адміністративно до с. Арборе Сучавського повіту” [21, с. 131]. Тож і першу, і другу інформацію належить ретельно перевірити.

Зауважу, що в науковій літературі біографічних відомостей про С. Грую негусто. Тому важливо якнайповніше представити основні віхи життєвого і творчого шляху письменника й ученого, зокрема встановити, де навчався письменник до вступу на філологічний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, які мав уподобання у школі, хто його навчав і хто, зрештою, остаточно вплинув на його професійний вибір тощо. Досліднику в цій інформаційно обмеженій ситуації можна зробити лише припущення: очевидно, юнак свідомо готував себе до праці філолога, або, менш вірогідно, обрав собі фах на хвилі національного піднесення, яке тоді охопило українське населення Румунії. Тому, як і чимало його ровесників, Стеліан вирішив вступати на спеціальність “Українська мова і література”, і його, як дуже здібного, направили на навчання в Україну. Так він став студентом філологічного факультету Київського університету, проте, у яких саме роках він там навчався, поки що не вдалося встановити.

Звичайно, для професійного зростання і розкриття власних творчих потенцій С. Груя отримав багато від навчання в Київському університеті. Уже тут він почав

працювати над основним об'єктом своїх наукових студій – творчістю Т. Шевченка. Це, зрештою, дало йому можливість 14 березня 1973 року захистити в Бухарестському університеті докторську дисертацію на тему: “Тарас Шевченко – поет-романтик”. У ній дослідник ставив собі за мету “увести видатного поета в широку течію європейського романтизму” (див.: 30, с. 13). Грунтуючись на платформі київської школи романтиків і шевченкознавчих розвідках Альфреда Енсена, Івана Франка, Олександра Білецького, Євгена Кирилюка та ін., він обстоював принцип розгляду поезії Т. Шевченка не за періодами життя і творчості (бо це, на його думку, призвело б до “придушення естетичного елемента численними даними й подробицями з життя барда”), а за літературними жанрами. Свій критичний дискурс С. Груя виклав у таких розділах: “Туга і прокльони”, “Пристрасть балади”, “Похвала спокуті”, “Пиха тиранів і Божя ласка”, “Заповітні амплікації”. Однак, як зауважив І. Ребошапка, дисертант виявився “не зовсім консеквентним своєму ж принципові” [30, с. 13]. Об'єктивніші й повніші враження про дисертацію С. Груї складають опубліковані за її матеріалами статті [3; 8; 12; 14] й монографія “Молитва прокляття” (1995) [4], про що доречно повести мову в окремій, докладній праці.

Після закінчення Київського університету С. Груя став викладачем української літератури в Бухарестському університеті. На цій посаді він пропрацював до останніх днів свого життя (1996 р., точної дати його відходу не вказує жодне, доступне дослідникові, видання), давши путівку в життя чималій кількості талановитих учителів і письменників. У некролозі, підписаному М. М. (Михайло Михайлюк. – В. А.), наголошується саме на цих якостях С. Груї: “Він виховав не одне покоління студентів українського відділення філологічного факультету. Умів, як, мабуть, ніхто інший, бути водночас професором і другом, заохочувати до літературної творчості своїх вихованців. Робив він це якось “хитро” і напрочуд переконливо, майже анекдотично в гарному

розумінні слова. Коли хтось із початківців після кількох спроб у поезії чи прозі заявляв про невдачу у “творчих муках”, пан професор так щиро і переконливо (тільки його сині, як небо, очі лукаво сміялися): “Як це воно так, я ж дав тобі перо в руки! Що ж тобі залишалося робити – тільки писати!”... І якщо я, Михайло Михайлюк, а також Михайло Небиляк, Іван Ковач, Микола Корсюк та інші маємо сьогодні власні книги, це великою мірою завдячується нашому професору” [23]. А одна з його учениць журналістка Христина Манта так згадує про свого викладача: “...Студенти вважали Стеліана Грую бравим Швейком, модерним Швейком, який проходить світом ніби байдуже, але знає й розуміє все. Ми тоді не розуміли того, що, однак, розумів він. Зараз я усвідомлюю, що Стеліану Груї Яцентюку нічого не було байдуже, він завжди знав, що творчість його ніколи не помре, і що він не зникне так легко із пам'яті багатьох з нас, тих, котрі знали його” [24].

Як викладач і вчений, С. Груя дбав, аби його вихованці завше мали під рукою необхідну навчальну літературу. З цієї метою він спорядив університетський підручник “Курс історії української літератури. Друга половина XIX ст.” (1975). У своїх лекціях і наукових статтях він завжди акцентував на споконвічних культурних взаєминах українців і румунів.

Так, у його статті “Ukraina și România. З історії україно-румунських культурних взаємин”, опублікованій у львівському журналі “Жовтень” (тепер “Дзвін”. – В. А.), наводяться численні факти про роль Львова в житті і творчості румунських діячів культури: Григоре Уреке, Мирона Костіна, Іона Будай-Деляну, Георге Асакі, Михайла Емінеску, Михайла Садовяну. Натомість відзначає роль румунської культури у творчості Івана Франка, Юрія Федьковича, Миколи Устияновича, Сидора Воробкевича, Осипа Маковея, Василя Щурата, Ольги Кобилянської та ін. Для прикладу наведу із статті один фрагмент, який, сподіваюся, буде цікавий і теперішнім дослідникам історії української літератури: “Значні заслуги перед румунським народом має український поет і композитор Сидір Воробкевич. Досить згадати, що він був вихователем основоположника сучасної румунської музики Чіпріяна Порумбеску. Відомо, що замолоду С. Воробкевич деякий час був священником у гірському селі Молдовіца з переважно гуцульським населенням. В одній з діалектологічних експедицій, до якої входив автор цих рядків (С. Груя. – В. А.), досліджено церковний літопис цього містечка, особливо період, ведений Воробкевичем. Тут описані найважливіші події з життя румунського та українського населення, багато прикладів дружби між ними, місцеві звичаї та деякі важливі події з політичного життя краю... Знайдено також бібліотеку та деякі архівні матеріали поета” [19, с. 154].

Одразу ж виникають питання: що відомо про той церковний літопис і чи збереглися архівні матеріали С. Воробкевича, про які говорить С. Груя? Чи варто говорити, скільки нового й цікавого додали б ці матеріали при створенні літературного портрета визначного буковинця?

С. Груя не обійшов увагою творчість своєї знаменитої краянки Ольги Кобилянської. У статті “Ното sarcasticus” як літературний герой”, аналізуючи низку творів О. Кобилянської, С. Груя помітив у них зв'язок з філософією “міорітичного простору”, розробленою відомим румунським поетом і мислителем Лучіаном Благою. Суть цієї теорії становить ідея про оригінальне відношення мешканця Карпатських гір до проблематики людського життя та духовних цінностей. Вірячи у покровительство зоряного неба, сприймаючи події життя як наперед визначену долю, відчуваючи постійний вплив природи, горяни наділені особливим світоглядом. У румунській літературі вперше до цього мотиву звернувся великий прозаїк Міхал Садовяну. У найкращій добірці своїх оповідань “Анкуцин шинок” вустами одного з головних героїв – чабана, що випасає отари десь на горі Рареу, він “наголошує на специфічності карпатської людини, яка живе своїми мірками, створивши протягом віків своєрідну й незрівнянну цивілізацію. Мова тут про європейські досягнення матеріального добробуту, яких раревський чабан не розуміє і не хоче розуміти. У романі “Бартка” той же Садовяну розшифровує в оригінальному дусі карпатської людини тему долі, беручи за основу космогонію вершинної народної балади “Міоріца”, геніального зачатку румунської духовності. Героїня цього твору, Віторія Ліпан, живе і діє в незвичайному світі – надзвичайному контексті ареалу карпатських гір, і її пошук власного чоловіка супроводжується допомогою небесних світил та прадідівськими звичаями. У найважливіші моменти свого життя Віторія Ліпан, як і бездолий чабан із “Міоріци”, спілкується із зоряним небом, а трагічні події сприймаються нею, як фатальність безпощадної долі” [16].

“Міорітичний дух” Карпатських гір був вперше помічений і потрактований в українській літературі “величезним талантом” О. Кобилянської, яка звернула увагу на специфічні риси мешканців Карпат.

Хоч про художній доробок О. Кобилянської сказано чимало, але С. Груя пропонує з погляду сучасної доби охарактеризувати твори письменниці про трагедію буковинських селян, по-новому оцінити постаті “примітивних” героїв, яких деякі історики української літератури трактували як таких, що “не бажують пізнати й сприйняти цивілізацію в європейському значенні слова як вирішальний еталон їхнього життя” [16].

(Продовження на 14 стор.)

СТЕЛІАН ГРУЯ (ЯЦЕНТЮК) З ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

(Продовження з 13 стор.)

На прикладі молодого гуцула з оповідання “Природа”, румунки Еллінки з нарису “Час” та Параски з повісті “Некультурна” С. Груя доводить, що герої О. Кобилянської “прагнуть спілкуватися з космосом”, інтуїтивно відчувають “гармонію лісу і спокійну рівновагу Карпатських гір”, вірять в те, що “навколишня природа береже людину від усякого лиха”, а “основні елементи людського щастя мають за свою основу правду, любов і віру” [16]. Вказані елементи світогляду С. Груя об’єднав у спільну рису характеру і назвав цих героїв “*homo carpaticus*”.

Зіткнувшись віч-на-віч з т. зв. цивілізацією, горяни не в силі зрозуміти меркантильного рахунку, який вона несе. Внаслідок цього між людьми різного типу з’являється непереборна прірва, адже модерна людина не здатна “сприйняти простоту і щирість не зіпсованої течії, що бере свій початок у рідному етносі” [16]. Як бачимо, С. Груя переконливо довів, що буковинська письменниця вперше звернула увагу на всі компоненти, які пізніше склали філософію “міорітичного простору”.

С. Груя також звернув увагу і на твори, які стосуються про інвестицію жіночої душі, і підкреслив той факт, що дослідники переходять від ідеї про епігонство до відкриття новаторських факторів у повістях О. Кобилянської, присвячених питанню жіночої емансипації. С. Груя доводить, що О. Кобилянська не керувалася принципами Г. Флобера, пані Боварі якого зі своїм бурхливим темпераментом не співмірна із мрійливими і спокійними натурами буковинських міщанок. “Гюстав Флобер – прихильник інстинктуального вибуху, в той час коли Ольга Кобилянська вивчає начебто клітинне згасання своїх героїнь” [16], – переконував дослідник. З іншого боку, С. Груя твердив про асоціативні зв’язки творів Карпатської Орлиці із дослідженнями З. Фройда, з драмами Г. Ібсена, прозою Г. Д’Анунціо.

С. Груя уважно стежив за розвитком української літератури в Румунії, сам був активним учасником цього процесу. У статті “Нові горизонти прози” (1979) він уважно проаналізував здобутки української прози Румунії кінця 1960-х – початку 1970-х років. Малій прозі, на його думку, властиві традиційна манера письма (“Біле-пребіле поле” М. Михайлюка, “Пастух і дика черешня” С. Груї, “Сузір’я предків” С. Ткачука, “Світлотінь” К. Ірода, “Новели” І. Федька) і нові тенденції, засновані на “алегоричних переживаннях” (“Явір, що в полі одинокий” І. Ковача, “Роздоріжжя” М. Корсюка). Особливу надію у розвитку української прози Румунії С. Груя покладав на роман. Його розквіт він пояснював тим, що “автори епічних полотен сміливо вторгаються в суспільно-політичну проблематику, не лише фіксуєючи, а й тлумачачи різні

життєві явища; при цьому вимогливість до ідейного змісту поєднувалася з цікавими знахідками в галузі форми” [6, с. 184]. Такі тенденції, на думку критика, характерні для романів “Гора” В. Клима, “Передодень” К. Ірода, “Лорана” та “Любов до ближнього” М. Небиляка.

Осмилюючи основні тенденції розвитку української літератури Румунії, С. Груя нерідко послуговувався жанром оглядової статті, в якій докладно аналізував творчий доробок того чи іншого автора, як, приміром, Оксани Мельничук чи Степана Ткачука. Критик прагнув визначити основні теми кожного з названих авторів і з цього погляду простежував усі їхні поетичні збірки.

Аналіз поезії Оксани Мельничук С. Груя розпочав такою тезою: “Кожен з авторів має свою манеру художнього освоєння дійсності, своє внутрішнє творче спрямування і своєю метою. У творчості Оксани Мельничук наперед визначена ідея нерозмежованості громадянської лірики від інтимної або споглядально-філософської. Теза поетеси звучить ніби так: не може людина бути одного дня настроєна лише на високий громадянський пафос, а наступного віддаватись тільки інтимним настроєм. У творчості Оксани Мельничук, як у житті, все взаємообумовлене, поєднане, невіддільне одне від одного” [с. 119]. Відтак критик зосередився головним чином на громадянському пафосі поезії авторки у збірках “Цвіте земля скарбами” (1960), “Славлію життя” (1962), “На перехрестях літ” (1973), “Осіннє різноцвіття” (1979) і “Вічність” (1981). Однак не з усіма висновками С. Груї щодо поезії Оксани Мельничук можна погодитися, особливо у тих випадках, коли відверто слабкі в художньому плані вірші трактуються з незрозумілим пієтетом і захопленням. Тому загальний висновок щодо поезії Оксани Мельничук можна сприйняти швидше як аванс на майбутнє або як спробу захопити авторку до подальшої творчості: “Смілива й глибока метафоричність – ось, що дозволяє поетесі проникнути в суть явища, розкласти його у свідомості й знову синтезувати у вірші. Людина – це вияв краси моральної, духовної, фізичної. Отакою постає перед нами поетеса Оксана Мельничук – із філософським зором і ліричним пафосом. Творчість поетеси заслуговує на високу оцінку” [9, с. 132]. Однак, як уже мовилося, з такими висновками стосовно відверто слабких віршів поетеси не можна погодитися.

Зовсім інший підхід С. Груї до оцінки поезії як явища в українській літературі Румунії намітився у критичному огляді творчості Степана Ткачука. Щоправда, в художньому плані вірші цього поета значно сильніші і змістовніші. Тому можна цілком погодитися з критиком у тому, що в них відчувається “оптимізм, сприйняття навколишнього світу в найяскравіших барвах молодості та ліричного піднесення” [10, с. 160]. За справедливим спостереженням С. Груї, “від

першої надрукованої поезії до останньої збірки у поетичній манері Степана Ткачука схрещуються дві тенденції: з одного боку, прагнення до конденсації думки у звичайних словах, які наповнюються емоційним смислом і стають фактами поезії; з другого боку, помічається серйозний, глибоко осмислений підхід до художньої реалізації того чи іншого твору, поетичне переплавлення думки” [10, с. 160]. Ці загальні висновки С. Груя підтвердив змістовним аналізом збірок С. Ткачука “Розколоте небо” (1971), “Час без часу” (1975), “Посміх світу” (1977), “Кочівницька душа” (1980), “Подорож у вічність” (1982), “Сміх і плач слів” (1986) та ін.

Звісно, С. Груя мав свій ідеал письменника, викладача, вченого і громадсько-культурного діяча. Зразком у цьому для нього був Костянтин Драпака – професор Бухарестського університету, а водночас і інспектор Міністерства освіти для українського населення. Тому з такою теплою відгукнувся про нього в одній зі своїх статей, висловивши заодно своє розуміння сутності університетського викладача як учителя і просвітника: “Скрізь у Румунії, де живуть українці, професора Драпаку

знали і любили, а коли він приїжджав туди, завжди довкруг нього збиралися люди. Був той період, коли в кожному українському селі школи на рідній мові діяли нормально, а кожний інтелігент уважався активістом на полі пропаганди материнської мови, звичаїв та культури. І думаєш, що тоді мало де їздили автобуси. Та пан Костянтин Драпака та його прихильники здійснювали апостолат українського слова й культури, як розповсюджував колись свою філософію Григорій Сковорода, – пішки. А додати б до цього ще й той факт, що професор Драпака був автором майже всіх шкільних програм та чималого числа підручників із української мови та літератури, то будемо мати перед собою справжній профіль українця-патріота, який ціле своє життя піклувався про духовний і матеріальний ріст українського населення з Румунії” [2]. На переконання С. Груї, такі особистості заслуговують на шану і добру пам’ять. Його непокоїло, що про Костянтина Драпаку швидко забули. Причину такого неподобства він віднаходив у національному менталітеті: “Бо такі ж ми, українці, вперті. Поки не нашкодимо самі собі – не маємо спокою...” [2].

(Далі буде.)

Список використаних джерел

1. Богайчук М. А. *Література і мистецтво Буковини в іменах*: Словник-довідник. – Чернівці: Букрек, 2005. – 312 с.
2. Груя С. *Гуцулія – моя нещаслива любов* // Наш голос. – 1992. – Ч. 2 (10). – С. 6.
3. Груя С. *Містерія «Великий льох»* // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1989. – С. 119 – 132.
4. Груя С. *Молитва і прокляття: Критичне дослідження*. – Бухарест: Критеріон, 1995. – 228 с.
5. Груя С. *Надра: Поезії*. – Бухарест: Критеріон, 1971. – 54 с.
6. Груя С. *Нові горизонти прози* // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1979. – С. 182 – 188.
7. Груя С. *Пастух і дика черешня*. – Бухарест: Критеріон, 1973. – 150 с.
8. Груя С. *Пиха тиранів і лагідний Бог* // Наш голос. – 1991. – Ч. 4 (8). – С. 3, 12 – 13.
9. Груя С. *Поезія Оксани Мельничук* // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1984. – С. 119 – 133.
10. Груя С. *Поезія Степана Ткачука* // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1987. – С. 160 – 170.
11. Груя С. *Послання сьоме* // Наш голос. – 1993. – Ч. 1 (11). – С. 10.
12. Груя С. *Пристрасть і міражі* (Уривок) // Наш голос. – 1992. – Ч. 1 (9). – С. 3.
13. Груя С. *Румунія і Україна* // Наш голос. – 1993. – Ч. 2 (12). – С. 2.
14. Груя С. *Творець української національної доктрини* // Наш голос. – 1995. – Ч. 1-2 (14-15). – С. 5.
15. Груя С. *У вільних Карпатах*: Нарис // Новий вік. – 1957. – 1 листок. – С. 2.
16. Груя С. *“Homo carpaticus” як літературний герой* // Наш голос. – 1993. – Ч. 3 (13). – С. 5.
17. Груя С. *Хорал чародійних дзвонів* // Новий вік. – 1972. – 1 жовт. – С. 3.
18. Груя С. (Яцентюк). *Колесо*. – Бухарест: Літ. вид-во, 1964. – 152 с.
19. Груя С. (Яцентюк). *Україна și România. З історії українсько-румунських культурних взаємин* // Жовтень. – 1965. – № 11. – С. 153 – 155.
20. Качуровський І. *Українські поети в Румунії* // Наш голос. – 1999. – Ч. 44. – С. 3.
21. Корсюк М. *Стеліан Груя Яцентюк* // Просвіт. Антологія короткої української прози з Румунії: У 2 т. – Т. 1. – Бухарест: RCR Editorial, 2009. – С. 131 – 132.
22. Лучканин С. *Спостереження над сучасним румунським шевченкознавством (після грудня 1989): нові здобутки і наявні проблеми* // Наш голос. – Ч. 190. – С. 3 – 5; Ч. 191. – С. 5 – 6; Ч. 192. – С. 17 – 18.
23. М. М. *Стеліан Груя (Яцентюк)* // Наш голос. – 1996. – Ч. 20-21-22. – С. 2.
24. Манта Х. *Університетський професор та письменник Стеліан Груя Яцентюк (2009-02-25)* // Інформаційний доступ: www.rrf.ro/arh-art.shtml?lang=12&sec=444&art=19278.
25. Михайлюк М. *Вступне слово* // Груя С. *Надра: Поезії*. – Бухарест: Критеріон, 1971. – С. 5 – 7.
26. Михайлюк М. *Додатки до “Слова про слово”* // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1986. – С. 137 – 151.
27. Носенко Т. А. *Груя Стеліан* // Українська літературна енциклопедія: У 5 т. – Т. 1. – К.: Голов.ред. УРЕ ім. М. П. Бажана, 1988. – С. 511.
28. Носенко Т. *Українська література в зацікавленнях румунських дослідників: імена, напрямки, підходи* // Наш голос. – 2001. – Ч. 81-82. – С. 3, 8.
29. Ребошапка І. *Несподівані акорди з місячного затінку* // Наш голос. – 1993. – Ч. 3 (13). – С. 12.
30. Ребошапка І. *Шевченко в Румунії* // Наш голос. – 1995. – Ч. 1-2 (14-15). – С. 12 – 13.
31. Ткачук С. *Стеліан Груя Яцентюк* // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 126 – 128.
32. Popa Marian. *Dicționar de literatură română contemporană*. – București, 1977. – P. 229.

Йон КОЗМЕЙ

ПІСНЯ ПРО ВОЄВОДУ ШТЕФАНА - НАЙСТАРІШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ ТВІР, ЯКИЙ ЗБЕРІГСЯ В ПИСЕМНІЙ ФОРМІ

(Продовження з № 219)

Інші посилання на «Пісню про Стефана Воєводу» знаходимо у Б.Кобилянського, який згадує її, як твір, котрий зафіксував та розповсюдив мотив Дунаю, що дуже часто зустрічається в західноукраїнському фольклорі; у В. М. Гацака, який вважає, що послідовний опис турецького, татарського та молдовського таборів не слід розуміти як опис армій, а як опозицію між військовими клопатами мусульманських армій та мирними заняттями молдован; у М.Плисецького, який солідаризується з Потєбнею та Зілінським і наводить новий приклад з російського фольклору, а саме кубанських козаків, котрий засвідчує великий вплив цієї балади⁸.

О. Романець повертається до балади з новою гіпотезою, вважаючи, що в даному тексті відображаються стосунки між Стефаном Великим та Войкицею – дочкою Раду Красивого, яка спочатку була полоненою, а потім стала дружиною Стефана⁹.

Роблячи висновок, Магдаліна Ласло підтверджує насправді початкову здогадку Б. П.-Хашдеу: «Сконцентровані зусилля численних лінгвістів і фольклористів внесли ясність в проблему цієї пісні. На підставі великого лінгвістичного та фольклорного матеріалу був зафіксований ймовірний регіон зародження пісні, характеристики мови, на якій вона була створена, зміст та її місце в розвитку слов'янського фольклору взагалі та українського зокрема. Порівнюючи зроблені нашвидку зауваження Хашдеу, сформульовані більше століття тому, з сучасним станом проблеми, вони вражають

нас витонченістю та проникливістю румунського вченого в ході її вирішення»¹⁰.

Інші два румунські дослідники, сформовані фольклорною школою Хашдеу – А. Балоте і А. Амзулеску, також висловились щодо даної балади. А. Балоте вважає, що «під українським лінгвістичним одягом пісні історично приховується одна з оригінальних форм слов'яно-румунської поезії Дунаю, єдина яка збереглася (хоча і з іншої мови)... Ніщо не дає нам право стверджувати, що ця пісня, яку почули у Венеції або, за іншою версією, серед хорватів, була колись відомою в Україні»¹¹. А. Амзулеску спростовує перебільшення А. Балоте, який всіма шляхами пробує знайти в цій баладі відгомони певних історичних подій. В цьому творі він встановлює численні елементи колядки, вважаючи її відбиттям моменту синкретизму між колядою і баладою. Але він солідаризується з Балоте тоді, коли вважає твір автентичним документом давнього слов'яно-румунського епосу, що належить до більш стародавньої історичної фази слов'яно-румунської культурної спільноти¹².

Про це древнє свідчення українського народу І. Франко напише: «Взагалі найдавніший період в історії козаччини, особливо в XVI столітті, тісно пов'язаний з подіями у Валахії та Молдові, і одна з найстаріших наших народних пісень, яка випадково збереглася досьогодні з 1572 року, оспівує Стефана воєводу»¹³.

Як можна було помітити, стаття Хашдеу включала запрошення Александри до відтворення гіпотетичної

первісної румунської форми пісні. В наступному номері «Columna lui Traian» (№ 13 за 1873 р.) був надрукований лист Александри до Хашдеу¹⁴ та балада, інспірована «Піснею про Стефана Воєводу», яку Александри назвав «Штефан Воєвода та Дунай». Це перший румунський твір, на який прямо вплинула українська модель.

На підставі хашдевського перекладу української пісні, який мав 20 рядків, Александри створює оригінальну баладу, більш велику – 60 рядків. Творче втручання Александри не обмежується тільки спрощенням певних моментів з української балади, він пробує дати персональну інтерпретацію відправного конфлікту. Ось вона повністю:

– Дунаю, чому ж ти плачеш?
– Плачу за сонячною квіткою,
Яку від моєї груді вкрав
Той страшний воєвода Стефан!
На тому березі, який хвилі б'ють,
Понад обр'ями, понад берегами
Є три ватаги воїнів
Турків, Татарів та Молдован.
Одна з них Ханова,
Одна – Султанова,
Одна – Стефанова!
А в турецькому таборі
Тисячі шабель дзвенять,
А в татарському таборі
Тисячі луків стріляють,
А в молдовському
Дві зірки сяють:
Красний Стефан Воєвода
Та дівця – ніжна постать!
Дівка плаче, дівка каже:
– Дозволь мені утікати звідси
О, Стефане, любий мій!
Каже князь: – Ні, не хочу,
Ні, заради Бога святого!

Бо ти для мене солодка
І на вигляд, і в коханні,
Як сонця світло
В баталіях витязя.

– Якщо я люба тобі, якщо красна,
Візьми мене, князю, або лиши.

– Навіть якщо доведеться
Воювати зараз

З шаленим Дунаєм,
Не лишу тебе ні на крок,
Навіть смерті не лишу тебе.

– Ні? Тоді лишайся з Богом,
Бо не матимеш мене!..

Діва каже та стрибає
У той Дунай глибокий!..

Хвилі вирують,
Дівцю вкривають,
Та кидають з хвилі на хвилю,
Віддаляючи її від берега!

Турки стоять остовпілі,
Молдовани окаменілі
І татари заціпенілі.

Стали й орли в польоті,
Стали в бігу й коні.

Стоїть і сонце здивоване.
Але раптом, що всі бачать?

Хто у хвилі кидається?
Штефан Воєвода знаний,
Князь непереможний!

Він стрибає стрімголов
Та пливе по-богатирськи,
Ріже одну борозну, ріже дев'ять,
Ріже надвоє Дунай

І дівцю наздоганяє,
Й до грудей її палко пригортає,
І повертається щасливий
Наверх, на берег квітучий.

В Пісні про Стефана Воєводу драматизм ситуації походить від соціальної нерівності між героями. Стефан любить дівчину, але не може одружитися з нею тому, що «не рівна йому». В душі дівчини іде внутрішня боротьба. Вона його любить, але не погоджується на принизливий статус і кидається в ріку, щоби поспорити з долею. Отже, соціальний характер конфлікту не можна ставити під сумнів.

Роблячи міжслов'янське порів-

няння, знаходимо, що ця ситуація існує у всіх російських і білоруських піснях, які мають схожу з «Піснею про Стефана Воєводу» тему. Щоправда, конфлікт не між князем і простою дівчиною, а завжди проявляється між партнерами з різними соціальними статусами, як правило, з якимось капітаном, який пропонує дівці стати його любовницею, а він, про людське око, видасть її за свого слугу. Конфлікт ще більше загострюється, бо дівчина починає ненавидіти його через мерзенну пропозицію та вбиває його.

Александри оминув саме цей мотив ситуації з оригіналу, замінивши його іншим, згідно якого дівчина хоче втекти з полону, але Стефан, який палко любить її, не дозволяє. Це було можливістю затушувати соціальний характер балади та відмовою поставити героя, в якому автор бачить, як і Хашдеу, Стефана Великого в ситуації, яка б затьмарила його ореол господаря, наближеного до народу та далекого від упереджень його класу. Отже, «Штефан Воєвода знаний» кидається в річку і рятує дівчину «солодку/ І на вигляд, і в коханні», та «повертається щасливий/ Наверх, на берег квітучий».

Інтерес Александри до українського фольклору проявився і пізніше, коли він пише знову Хашдеу (4 жовтня 1875 р.) та просить переклад тексту козацької балади про «навалу Хмельницького в Молдову доби Василя Лупу».

Завдяки статті «Штефан Воєвода та Італія», Хашдеу ввів «Пісню про Стефана Воєводу» в науковий обіг в Румунії, але його інтерес до українського фольклору проявлявся і при інших нагодах: через публікацію порівняльної розвідки «Зелений лист: сторінка для історії румунської літератури», надрукованої в «Columna lui Traian» (№ 13 за 1873 р.), далі в статті «Рутенська поезія

у зв'язку з румунською історією», яка була написана як рецензія на збірку історичних пісень Антоновича і Драгоманова¹⁵ і яка є єдиною статтею Хашдеу, присвяченою спеціально українському фольклору.

ПРИМІТКИ

8 Magdalena Laszlo, *op. cit.*, p. 113-115.

9 О. Романець, *op. cit.*, p. 138-140.

10 Magdalena Laszlo, *op. cit.*, p. 115.

11 Дивись статтю *Literatura slavoromână în epoca lui Ștefan cel Mare II Romanoslavica*, I, 1958, p. 210-236.

12 Дивись Передмову до *Balade populare românești*, București, 1964, p. 60.

13 І. Франко, в рецензії на статтю *Романський митрополит Макарій II* Записки Наукового Товариства ім. Т. Шевченка, Львів, 1910, II, с. 225-226.

14 Ось зміст листа: «Мірчешть, 21 грудня 1873 р. Пана Хашдеу, в 12 номері [часопису] *Columna lui Traian* я з великим інтересом прочитав рутенську баладу, яка показує нам Стефана воєводу у зовсім новому світлі. Прочитав і непрямий заклик, який ви мені робите, відтворити цю баладу румунською мовою і, будучи привабливим оригінальністю суб'єкта, я зробив дослідження з метою відгукнутися на Ваш заклик. Отже, висилаю вам плід не зусиль, а години провести в чарівній галузі народної поезії. Прийміть, прошу вас, разом з баладою під назвою Стефан і Дунай, запоруку мого почуття поважання і особливої пошани. В. Александри».

15 В. Антонович, М. Драгоманов, *Исторические песни малорусского народа*, Киев, 1874–1875.

**З румунської переклав
Штефан ПУРІЧЕ**

«ВАГНЕРІВСЬКА ПРИМАДОННА» XX СТОЛІТТЯ

До 140-річчя від народження легендарної оперної співачки та педагога
Соломії Крушельницької

«Мої тріумфи? Перемоги у житті не можуть бути занадто часті. Тріумф щовечора? Це забагато. Найважливішим мірилом успіхів залишалось часто власне відчуття, що я проспівала партію, як зміла найкраще»

Соломія КРУШЕЛЬНИЦЬКА

Ох, вже ця Соломія! Саме її ім'я співзвучне з найспівучішою пташиною – солов'єм. Її образ став уособленням справжньої жіночої вроди, великого таланту і рідкісної природи голосу. Голосу, що вражав, полонив, бентежив... який, якимось почути, вже неможливо було забути. Вона стала символом української оперної сцени. Її неперевершене сопрано полонило країни Європи і Південної Америки... З нею були щасливі співати уславлені світові співаки Енріко Карузо, Тітто Руффо, Федір Шаляпін... Такою вона була, Соломія Крушельницька. Жінка-муза, жінка-сирена, жінка-легенда.

Соломія Амвросіївна Крушельницька, українська оперна співачка, педагог, народилась 23 вересня 1872 року на мальовничій Тернопільщині, у селі Біла в сім'ї священика. Походить із шляхетного й старовинного українського роду.

Ще в ранньому дитинстві дівчинка виявляє неабиякі музичні здібності, знає дуже багато народних пісень, які вивчила безпосередньо від селян, вчиться грати на фортепіано. Основи музичної підготовки отримала в Тернопільській гімназії, в якій здавала іспити екстерном.

У 1883 році на Шевченківському концерті у Тернополі відбувся перший прилюдний виступ Соломії. На одному з концертів 2 серпня 1885 року був присутній Іван Франко, який разом із українськими, російськими і болгарськими студентами та композиторами, художниками мандрував тоді краєм.

1891 року Соломія вступила до Львівської консерваторії Галицького музичного товариства. Здібності молодій співачці високо оцінило керівництво консерваторії, яку вона закінчила 1893 року із срібною медаллю. Екзаменаційна комісія записала в

дипломі молодій співачці: «Має всі дані, щоб стати окрасою навіть першорядної сцени...». Тут її учителем був знаменитий тоді у Львові професор Валерій Висоцький, який виховав цілу плеяду відомих українських та польських співаків. Надзвичайна наполегливість дівчини в навчанні, самопожертва в ім'я мистецтва, почуття обов'язку перед своєю родиною сприяли розкриттю її таланту в повній мірі.

Оперний дебют Соломії Крушельницької відбувся 15 квітня 1893 року, коли вона зіграла роль Леонори у виставі італійського композитора Г. Доницетті «Фаворитка» на сцені Львівського міського театру Скарбка.

Ще під час навчання в консерваторії Соломія Крушельницька отримала запрошення від польського Львівського оперного театру, проте вона прагнула української опери, якої на той час не існувало. Для того, щоб продовжити навчання, співачка вирішила їхати до Італії. На її рішення вплинула знаменита італійська співачка Джемма Беллінчоні, яка в той час гастролювала у Львові.

Восени 1893 року Крушельницька їде вчитися до Італії, де її вчителями стали знамениті Фауста Креспі і професор Конті, які вважали Соломію найздібнішою з усіх своїх учениць.

У 1910 р. С. Крушельницька одружилася з відомим італійським адвокатом, мером міста В'яреджо Чезаре Річчоні, який був тонким знавцем музики й ерудованим аристократом. Вони взяли шлюб в одному з храмів Буенос-Айреса. Після одруження Чезаре і Соломія оселилися у В'яреджо. Тут Соломія купила віллу, яку назвала «Саломея».

Ще за життя Соломія Крушельницька була визнана найвидатнішою співачкою світу, вона постійно гастролювала по різних країнах: Італії, Португалії, Єгипту, Алжиру, Іспанії, Аргентині, США та Канаді. Відомо, що у перші десятиріччя XX століття на оперній сцені царювали чотири особи чоловічої статі: Маттіа Баттістіні, Енріко Карузо, Тітта Руффо і Федір Шаляпін. І лише одна жінка – наша славетна Соломія Крушельницька – спромоглася сягнути висот цих видатних виконавців, які вважали за честь співати з нею на одній сцені. Серед її численних

Соломія Крушельницька в ролях Брунгільди та Аїди.

нагород та відзнак, зокрема, звання «Вагнерівська примадонна» XX століття. Італійський композитор Джакомо Пуччіні подарував примадонні свій портрет із написом: «Найпрекрасніший і найчарівніший Батерфляй!». Її голос звучав по усьому світі, її запрошували найпрестижніші театри світу, і скрізь був тріумф. Мілан, Рим, Париж, Неаполь, Мадрид, Лісабон, Варшава, Петербург – присуджували їй золоті корони й вінки. Світова преса писала: «Голос Соломії найкрасивіший з тих, що коли-небудь чули люди».

Особливе місце у творчій діяльності співачки займали концерти, присвячені пам'яті Тараса Шевченка та Івана Франка. Для участі в цих концертах вона часто приїжджала в Західну Україну.

Після смерті її чоловіка, 1938 року, співачка відвідала Галичину і через початок Другої світової війни не змогла повернутися в Італію. Під час німецької окупації Львова С. Крушельницька дуже бідувала, тому давала приватні уроки вокалу.

У післявоєнний період С. Крушельницька почала працювати у Львівській державній консерваторії ім. Миколи Лисенка. Однак її викладацька діяльність ледь почавшись, мало не завершилася. Під час «очищення кадрів від націоналістичних елементів» їй інкримінували відсутність консерваторного диплома. Пізніше диплом був знайдений у фондах міського історичного музею.

У 1951 році Соломії Крушельницькій присвоїли звання заслуженого діяча мистецтв УРСР, а в жовтні 1952 року, за місяць до кончини, Крушельницька, нарешті, отримала звання професора.

16 листопада 1952 року перестало битися сер-

це великої співачки. Поховали С. Крушельницьку у Львові на Личаківському кладовищі поруч з могилою друга і наставника – Івана Франка. На могилі – юний Орфей з арфою в руці – символ музики, якій вона присвятила все своє життя.

Сьогодні ім'я С. Крушельницької носять Львівський оперний театр, Львівська музична середня школа, Тернопільське музичне училище (де виходить газета «Соломія»), 8-річна школа в селі Біла, вулиці у Києві, Львові, Тернополі, Рівному, Бучачі.

Десять тисяч відвідувачів щороку приходять в Музично-меморіальний музей Соломії Крушельницької, знаний у Львові як культурний осередок, що співпрацює з музикантами Австрії, Німеччини та Швеції. На музичні вечори, наукові читання, вечори у Музичному салоні збираються композитори, музикознавці та оперні співаки, а також родичі Крушельницької. Вони приходять, аби відчувати ту атмосферу, в якій незрівнянна співачка виконувала більш як п'ятдесят оперних партій – Мадам Батерфляй, Аїда, Електра, Брунгільда... А примадонна велично дивиться на них з портрету Богдана Сойки, який є справжньою окрасою музею.

Використані матеріали:

1. Лідія Стурко, *Визначні українці*, Вісник української громади в Хорватії, № 20, 2012 р.
2. Михайло Головащенко, *Соломія Крушельницька, спогади, матеріали, листування*, «Музична Україна», Київ, 1978.

Підготував Михайло ТРАЙСТА

ПЕРЛИНИ ВСЕСВІТНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Іван РЕБОШАПКА

ЧЕТВЕРТИЙ СЛАВЕТНИЙ ПОЕТ
КОЛА РИМСЬКИХ ЕЛЕГІКІВ (II)

Представлена у цьогогорічному вересневому числі «Нашого голосу» елегія Публія Овідія Назона «Життя поета» закінчується його подякою своїй музі за те, що тільки заради її допомоги він живе, зносить страждання, які не підломили його, бо муза «(приходить до нього), як ліки», дає потіху і заспокоює його «турботне серце». Отож поет на вигнанні в античному місті Томи (Томіс, теперішнє – Констанца) живе однією тільки поезією, яка для нього є дійсним екзистенціальним станом.

Яким саме видом поезії жив Овідій на заслання шановні читачі «Нашого голосу» зможуть пересвідчитись, прочитавши його елегію «Прощання», представлену у цьому числі журналу, яка належить до написаних у Томах віршів збірки «Трістії» (5 книг).

Овідій був засланий 8 року н.е., а збірку «Трістії» чи «Скорботні пісні» він написав, починаючи з того ж року по 12 рік н.е. Не відомо, якого саме року була написана елегія «Прощання», але, як випливає з її змісту, вона постала у певний час після 8 року н.е., бо належить до першої книги збірки «Трістії», а сам поет зізнається, що коли пригадує момент вигнання, в його душі «виринає картина скорботної ночі», в яку він змушений був назавжди покинути як вигнанець рідний його Рим.

Вірш «Прощання» – це елегія-розрада, елегія-ляментация, сповнена жалів, крайнього відчаю, болю та невгамовного щему душі, спричинених раптовим дізнанням зовсім несподіваної звістки про те, що йому приречено імператором Августом вигнання, звістка, від якої він, як сам зізнається, наче був «вражений громом», що він «остовпів, не інакше», і коли пригадує на вигнанні моменти розлуки з дружиною, придвірною челяддю та Римом, то «Ще й сьогодні з очей котяться сльози рясні».

Про несподівану звістку Овідій дізнався 7 року н.е., будучи, разом із своїм супровідником Максимусом Котта, сином оратора Кая Аврелія Котти, на тому ж острові, де значно пізніше вперше був засланий імператор Франції Наполеон Бонапарт. Супровідник запитав Овідія, чи його інкримінація оправдана, але не одержав жодної відповіді, бо поета фактично облили наглі сльози. Вкрай стривожений душевно, указом позбавлений довшого часу, Овідій прибув додому, і в невгамовній розпучі в нього зринула думка про самогубство, але його розрадив один з вірних друзів. Не будучи встані заспокоїтися, він кинув у вогонь ряд своїх рукописів, серед яких був і рукопис «Метаморфоз».

Щопривелоневблаганного імператора Августа настільки категоричного наказу, який несподівано приголомшив Овідія, не вияснено дослідниками. Як могло це статися, коли Овідій

у творі «Фасти» уславив Августа і його предків, а завдяки третьому шлюбові став членом римського аристократичного суспільства, людиною, близькою до імператорського двора?

Одні дослідники твердять, що причиною поступу Августа була розбіжність у його суспільних прагненнях і пропонованого Овідієм менталітету у віршах з любовною тематикою, створених ним у першому періоді творчості. Імператор Август прагнув відновити розхитані «добрі звичаї» і такі «староримські чесноти», як мужність, побожність, серйозність і скромність, а вірші Овідія, об'єднані у збірках «Любовні елегії» (присвячені Корінні, можливо, коханці з вигаданим ім'ям), «Наука кохання», «Засоби від кохання», «Про жіночі косметики» та «Героїди», мовляв, суперечили прагненням імператора. Хто його знає, чи існує який-небудь зв'язок між цією думкою дослідників і словами Овідія, ним же написаними для своєї надгробної плити: «...тут спочиває Овідій, співець ніжної любові, убитий своїм власним талантом». Другі дослідники вважають, що причиною його вигнання було перелюбство, треті – що він був заплутаний в якусь двірську інтригу, четверті – що Овідій був свідком скандальних авантюрок онуки імператора Юлії, п'яті – що він бачив щось інше, набагато небезпечніше, а сам же Овідій в елегії «Життя поета» відверто але завуальовано твердить, що причина його вигнання «аж занадто відома» (?), що це «Вчинок (?) незважений мій, а не злочинство яке», а в елегії «Прощання» оцінює, що його гріх це «припущена (обвинувачем – I.P.) хиба».

Пrawdopodobно, Овідій не заподіяв, може, жодний злочин, а якийсь-то незначний, на його погляд, незважений поступ, внаслідок якого наказ невблаганного імператора викликав у його поетичній чутливій душі настільки драматичні переживання, вилиті в елегії «Прощання». Знаходячись серед чужої чужини, на чималій просторовій відстані від рідного дому та на часовій відстані від його покинення, Овідій, пригадуючи моменти трагічного прощання з ріднею та Римом, заново переживає засілий у душі біль, виливаючи його уповільнено, наче строго вимірними тактами музики органа, якого звуки гнітюче відзиваються досхочу у страждаючій душі. Дана елегія – це як щем або жалібний плач. А якщо «виплакати», то і біль наче переходить, заспокоює душу. Отож, елегійне пригадування-переболювання трагічного, надихане музою, це, як зізнається поет, для нього – «як ліки», які заспокоюють турботне серце. Драматичні емоції породжені у цій елегії невблаганністю долі та поетовим переоцінюванням себе, а способом їхнього викладу поет наче відчуває естетичну насолоду в пригадуваних драматичних подіях.

Читачам «Нашого голосу» пропонуємо цю зразкову елегійну перлину.

ПЕРЛИНИ ВСЕСВІТНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Публій Овідій НАЗОН

Прощання

(Книга I, елегія III, скорочено)

Як виринає в душі скорботної ночі картина, –
Що в ній останній я хвили у Римі пробув, –
Як пригадаю цю ніч, коли все я найближче покинув, –
Ще і сьогодні з очей котяться сльози рясні.
Вже наближався світанок – встановлений Цезарем термін,
Щоб залишити навік рідний Авзонії край;
Та не було ні часу, ні думок виряджатись у путь цю, –
Протягом довгих чекань серце застигло у нас.
Не постарався ні слуг я, ні навіть товариша вибрати,
Ні про одягу та харч, що для вигнанця, не дбав.
Я остовпів не інакше, як той, хто, вражений громом,
Хоч і живе, та життя сам несвідомий свого.
Та коли біль мій нарешті прогнав із душі замороку
І моя пам'ять уже трохи до себе прийшла, –
З словом прощальним звернувся востаннє

до друзів сумних я
(З дуже численних були тільки два-три на той час!).
Люба дружина, ридаючи, міцно мене обіймала,
Сльози по щоках її, наче та злива, текли;
На побережжі лівійським далеко дочка пробувала,
Навіть про долю мою й знати вона не могла.
Де тільки глянути, скрізь тут лунали ридання і стогін,
В домі моїм раз у раз плач похоронний лунав.
Скрізь уже втихли людей голоси і гавкіт собачий,
Високо місяць своїх коней нічних підігнав;
Я помолвився: «Боги, що в близьких пробуваєте храмах!
Вас я лишаю! Навік з вами прощаюся я!
Мужу небесному ви розкажіть про припущену мною
Хибу, – провини мою хай не вважає за гріх!»
Цими мольбами благав я богів, ще теплішими – жінка,
Хлипи її раз у раз переривали слова.
Ніч уже швидко кінця добігала, вже гаяться годі,
Віз паррасійський униз з осі своєї схилився.
Тричі ставав на поріг я і тричі вертався; самі-бо
Ноги, в угоду душі, мовби загрузли мені.
Часто, сказавши: «Бувайте здорові!» – розводився знову
І, мов приспіло вже йти, знову я всіх цілував;
Часто наказував знову і знову те саме, безладно,
Та від коханих моїх ока не міг відвести.
Врешті подумав: «Чого поспішаю?

Таж в Скіфію шлях мій;
Рим покидаю: отож, двічі погаються слід!
Жінку навіки у мене, живого, живу віднімають,

Овідій
в Хроніках
Нюрнберга

Дім і ту вірну мені челядь всю хатню мою,
Також і друзів, кого, мов брат, полюбив я сердечно.
Та вже не час. Уриваю промову свою на півслові
І обнімаю все те, що наймиліше мені.
Ще ми говоримо й плачемо, – ось на високому небі
Люцифер світлий зійшов, нам найлютіше з світил!
Щось мов рвалось у мене, мов члени мені рознімали,
Тіло, здавалось, моє хтось на шматки роздирав.
Крик і ридання моїх залунали по дому страшенне,
З жалю по голих вони грудях молотять себе.
Вже я виходжу, – дружина на плечах у мене повисла,
Сльози гіркі і слова скорбні змішалися тут:
«Ні, неможливо мені відірватись! Поїдемо вкупі!
Я не покину тебе, теж у заслання піду –
Жінка заслання! Нехай і мені на край світу дорога;
Я, мов пакунок малий, буду на човні твоїм!
Цезаря гнів тебе гонить із рідного краю, повинність
Шлюбна – мене, і вона Цезарем буде мені!»
Вийшов я (краще сказати – мене винесли без похорону!),
Весь неохайний, лице вкрите волоссям кругом.
Жінка з нестямного болю – розказують – тут же зомліла;
Наче бездушна, отак довго лежала вона.
А як устала, з волоссям, загідженим пилом і брудом,
І похололе з землі тіло своє піднесла,
Довго ридала – не то за собою, не то за самотнім
Домом, і мужа ім'я кликала часто вона;
Так голосила, немовби мене чи дочку свою трупом
Бачила мертвим уже на похороннім кострі;
Вмерти бажала, щоб смертю і пам'яті й болю позбутись, –
Жаль лиш до мене її жити примусив іще.
Хай же живе і, коли вже так доля судила їй жити,
Хай мені, бідному, скрізь поміч і пільгу несе.

Переклад Івана Франка

Іван КОВАЧ

«ЧЕРВОНІ ТІНІ – КРАЙ ВУЛИЦІ...»

НЕНАЧЕ СВІЧКА

Ніч вигоріла,
неначе свічка.
Стіни впали
у ноги небес.
Місяць замовк
назавжди...

ПІД НЕБОМ

Під небом – ти,
немовби крапка.
Під небом – я,
осліплений
секундою...

ЗАЖУРЕНА

Зажурена,
мов слово
на срібному коні, –
пільма прощальна
дише у вікні.
Той кінь
несе себе
в ту даль,
де та зима, –
хвилиний жаль...

НАЗАВЖДИ

В кутику ока
заспрагло
завмер вітер
на хвильку...
Назавжди?..

КОЛИ МАЯЧІННЯ

Океани
розлиються
знову,
коли зле
маячіння
розпіниться
калюжею...

ЧЕРВОНІ ТІНІ

Червоні тіні –
край вулиці.
До грудей
ти їх горнеш,
мов квіти...

А ПОТІМ, А ПОТІМ

А потім,
а потім
розколотий місяць
клубком яскравим
щезає, щезає
у пазусі білій...

ДОЩІ, ДОЩІ

Змовницьки впали
безіменні
печальні дощі
сивими дивами, –
без грому,
без блискавки...

РОСТУТЬ ДОЩІ

Надломлена
стріха небес
сідлає полудень.

Ростуть дощі,
ростуть дощі,
і спраглі,
і голодні, –
у вовчій
сновидінні...

НА ТИНІ ЗГОРІВ ГОЛУБ

Зацарював
полудень,
розлився
рікою.

На тині
згорів голуб.
Босонога
тополя
виросла в хвртці
тобою..

t

Павло РОМАНЮК

НА БРИЖАХ ОСЕНІ

ПОДОРОЖНІЙ

Впав лист на щоку
перехожого,
рознеслось захмар'я
понад віями
його темного,
бентежного
погляду.
Скліпує день,
стікають соки
повітрям,
пахне осінніми
медами.
Шерехом плачуть
хвилини під стопами.
Струна
скупого проміння
привітати захотіла
сутінки...
Заграв джаз
дощової пори.
В зажуреному лісі
чорний птах присів
на коромисло часу...

РАНИШНІ РАНИ

Ранок має свої рани –
самозаглиблені,
небесні,
що прозираються
крізь вії зірок, –
є своє плесо
туманів,
оленячі роги,
на яких тримається
небесна синь.
Діти ранку
навшпиньки
йдуть
до озера,
щоб сни допити,
опівнічних звуків

зачерпнути
і зорю ранкову
в досвідків вінок
вплести.
...Ранки
мають свої брами –
ранішні рани...

НА БРИЖАХ ОСЕНІ

Дівчині М.Ф.

Заплакала осінь
у веретці душі,
зойкнули верби
і попливли
вниз ручаями,
в глибини журби.

Оком загляну
у нерви дерев,
сон мій сховаю
у зоряний рев.
В листях барвистих
зустріну тебе,
в дзеркалі днини
сховай ти мене.
Сміхом листовим
монету ти вкинь
в душу жебрацьку,
що доля-полин,
світом цим водить
по нервах з оков,
сивину сіє
на скроні дібров...

Заплакала осінь
й жевріє в росі,
дівчина сховала
лелеку в косі,
хмари танцюють
в осиках висот,
птахи у вирій
несуть рій турбот.

Коли прийдеш в осінь –
цілуй дрозд роси,
а серце сховай ти
у скрині весни.

Хтось птахом курличе
в осінній дорозі...
Чекай мого крику
в Чумацькій дорозі...

ФАНТАЗІЯ

На жовтих листях неба
зійшли звуки анголів,
заселивши галявину
птахів з потойбіччя...
Ноктюрни проспівав
місяць,
на арфах висот.
Озера з душі
наповнились рибами...
Скоро вже вирушимо
потойбік моря...
Прилипнуть хмари
до весел з очей,
баркас твого серця
причалить
в зіниці.
Будем кохатись
прозора,
без гріху
й каяття,
в присутності птахів.
Оркестри...
Струни...
Намиста шовкові...
Клепсидри...
Руни...
Райдужні листя -
ноти симфоній –
поблякуть,
мов місяць...
Пора вирушати
у вирій...

Штефан ДОРГОШАН

САД З АКСЕЛЬБАНТАМИ

(Продовження з № 219)

Коли мій батько Віктор приїхав до мене в гості після того, як я переселився у центр столиці, він відмовився спускатись у метро! Його душило. Забув ті часи, коли ховався під копицями Келас і в стайнях Деліу. Щоб його не знайшли то легіонери, то комуністи, то інші, які ходили селом у пошуках харчів та жінок. Мати гримала на нього:

– Що, вдаєш з себе героя? Заховався від повій!

Трішки бракувало їм, щоб звинуватити мене в убивстві. Не були далеко від дійсності.

– Ви розорили землю! Ще гірше, ніж під час війни!

Ділянки довкола міст були перериті бульдозерами надвоє. Безупинно будувались заводи, багатопверхові будинки, зрошувальні і судноплавні канали. Без страху перед Ним. Землю захопили будівельні площадки, бульдозери, тисячі кубічних метрів бетону, сотні кілометрів залізниці, піднімались греблі, копались тунелі. Затоплювались острови, обезводнювались луки, підпирались річки. Вирубали столітні ліси. Руйнувались села разом з церквами. Не було часу для ексгумації мертвих. Держава була схожа на повію: з розсчепіреними ногами, чекаючи щоб їй видалили незаймані землі та імплантували огидні заводи. Нова географія? Галац червонів від окису доменних печей, Меджедія (Валя Нягре) біліла від цементу, Брашов душився від вихлопних газів тракторів і грузовиків. Олтенія опустелювалась через подвійну греблю Залізних Воріт. У Молдові зуброві бори родили жолуді, генетично модифіковані через радіацію. Деякі помирили. Найбільш чутливі. Внутрішні злочини. Побічні втрати. По-глупому сприйняті жертви піддробленої історії. Інші отримували нагороди. Більшість працювала дуже важко. Якщо б я дозволив своїй уяві вторгнутися в правду, ймовірно, став би найвідомішим в'язнем. На моє щастя смертна кара була скасована. Ми забули Голгофу, дорогу до стіни, бо проходили нею щодня. Настільки звикли до неї, що увійшла в рефлекс. Рід цурався своїх мучеників. Наситився ними! Тільки для одного залишилось місце.

Додому, до дружини я приходив раз у два тижні,

іноді ще з однією зіркою на погонах. Їздив по всій країні. Ковтав усе: рівнину, пагорби, гори, струмки, бистрі річки, ніжні долини, грубі яри, великі ріки Муреш, Олт, Дунай і Море. Бульдозер був основним засобом транспорту і роботи. Армія була скрізь!

Всі умови для того, щоб ринути на Площу, були виконані і визрілі. Під час грудневих подій 1989 року мене абордували прямо:

– Відмовся від всього, що написав до тепер!

– Як мені відмовитись від моїх селян?

Може, я не зрозумів нових часів. Не мав як зрозуміти, якщо вони, селяни, й надалі залишались убогими. Обертались в могилах: пропустили ще одне повстання!

Мені готувався гучний процес.

Життя розгорталось приголомшливо: диктатура, повстання, переворот, революція! Від капіталізму до соціалізму і знову до капіталізму. Протягом кількох днів історія змінювалась більше разів, ніж протягом століття. Тільки люди не змінювались:

Мал. Михайла ТРАЙСТА

прийшли до влади нащадки шахраїв! Меркантильні з матеріалістів. Продали все.

Втрати були величезні. Не тільки матеріального добра, а, особливо, людських життів. Ягнят і поросят вирізали до спорожнення кошар і свинарників. Деліу помер би вдруге.

Будівельні майдани батьківщини, бойні народу, змушеного будувати соціалізм, були знесені і продані на металобрухт, залишивши робітничий клас, постійний чи сезонний, без засобів існування. Обдирання процвітало. Не спиналося до виснаження обкрадених. Останки як частину багатства народу, що цілком належало йому, розділили поміж убогими у вигляді безвартісних купонів: акцій, які не мали жодної ціни!

Опісля за великі гроші відчужили землю зі всім, що було на ній і під нею. Не було вже що захищати. Армія стала зайвою. Тягарем! Відмовились від неї на користь іншої, яка знала, де ми знаходимось, тільки по секретних стратегічних картах, до яких наші військові не мали доступу. Бойові завдання були закодовані. Дунай вже не називався Дунаєм, Карпати вже не називались Карпатами. Ні Бараган Бараганом. Я тужив за Полковником з Каналу Дунай – Чорне Море. Його брутальність тепер здавалась мені ласкою.

Ані йому не було легко переходити від капіталізму до соціалізму, але для нас нескінченно важким був перехід від соціалізму до капіталізму.

Від судового процесу відмовились. Звинувачувачі зрозуміли, що я можу надати докази не на їх користь. Я грав їхніми картами. З гордості. Історія змиває свої гріхи, але справа полягала в тому, що в день винесення остаточного вироку мої беззаконні вчинки набули законності. Цілую Площу Незалежності! Мовляв, всі ми вийшли чистими. До чортової матері! Я вийшов найбільш пом'ятим, нащадки не простили мені гріхів, в які без їхньої згоди я втягнув їх. Тобто, як би я не повернув, все лихо виходило.

Тому хочу відновити істину в хронологічному порядку, яка не має нічого спільного з моїм мерзотним життям, прожитим дотепер, яке терплю й надалі стоїчно. Наша історія переповнена політруками, біженцями, бродягами і «Дулуцою»! У нас немає ніякого Бога. В Його ім'я одні зробили сад у пустелі. Ми, румуни, знищили сад. О, Райські Ворота. Ні Деліу, ні Келас не мають спокою в могилі. Ціле життя були недосяжними, але це їм не допомгло ні в чому!

**З румунської переклав
Михайло ТРАЙСТА**

ЧОТИРИ ШАБЛІ

(Продовження з 9 стор.)

По паузі обидва голоси – Паньків і кобзарів – дружно виводять гіркі слова відповіді. Тихо, похмуро, гірко говорять вони про свою біду. Поко́ра людини, що потрапила в горе:

*Гей, мої рушниці в хана у світлиці,
Сам я, молодий, у темниці.*

Знову бреньчить сама кобза. Вона бреньчить, як гіркість Супрунового життя. Розчарування і туга за рідною стороною. Струни дзенькають, ніби падають у безвість дзвінки краплі часу.

*Ох і ти, козаче, козаче Супруне,
А де ж твої воронії коні?*

Розпачливо допитуються два голоси – мелодія й речитатив. Відповідь вже їм відома, і вони питають Супруна, тільки щоб поплакати з ним в неволі і пожуритися разом з його пропащою головою.

*Гей, мої коні в хана на припоні,
Сам я, молодий, у неволі.*

Співають самі струни, покірно хилить голову людська доля. Але що це з ними сталося, з тими струнами? Вони починають грізно рокотати. Рве пальцями їх незрячий музика. Без жалю б'є їх рука, а вони покірні, вже розійшлися по хаті бадьорими, сильними звучаннями. Іван Виривайло зітхає на всі свої велетенські легені:

*Ох і виведіте мене, виведіте
На Савур-могілу,
Гей, нехай стану, гляну-подивлюся
Я на свою Вкраїну!*

Молода співає вже дзвінким голосом. Та й усі присутні хочуть співати і починають із своїх місць. Лунає голосна пісня, тривожна сила і збуджена радість суворості. Ніби над степами ширяє її пісенна величність, прославляючи давніх мешканців степу.

*А з тої могили видно всі країни,
Сиз орел літає,
Гей, стоїть військо славне запорізьке
Та як мак процвітає!*

На цьому закінчується весілля в хаті молодої. Настає вечір, і лізе на небо червоний місяць.

Ігор ЛІЩИНСЬКИЙ

ПЕРЕМОЖЦІ

(Уривок з повісті)

(Продовження з № 219)

– Стріляють і стріляють... Туди десь, на Берегомети... – прислуховувалася Анна Дубуска.

– Не журися нічого, – заспокоїла її Марія Ганцикова. – То якісь шмаркачі, що не знають, що таке біда. Не знають, що тим можна покалічитись. Видиш, Гайналь остався без ока. Поки якийсь ся не поранит, доти не набереться розуму.

І дійсно, від Рускови аж до Полян, то тут то там було чути постріли, але стріляли не віськовики. Відколи німецько-мадярська армія наводила місцевість, зброя була повсюди. Не мав її лиш той, хто не хотів. От і стріляли сільські хлопчак, розважаючись. Ті звуки пострілів, наче лязкання батога, ще більше підсилювали напруження і неспокій. Здавалося, що ось-ось має статися щось недобре, і лихо не примусило довго чекати.

У неділю до обіду бохтер прімарії вийшов на вулицю, зависив на шю барабан, ударив у нього тричі і виголосив:

«Прімарія села Вішоворосі (Рускови) доводить до відома населення, що мобілізуються до німецької армії усі чоловіки, здатні до роботи, віком до 60-ти років. Підписує кіш біров (заступник прімаря)».

Вістка сполохала все село. Рущани не минали можливості висловити своє обурення.

– Що, так їх давить уже, що взялися до старих людей? – гукала Марія Пуцулова Волоханчі, яка поспішала по воду.

– Та не доста вигибло молодого люду на фронті, що телеграми йдуть і йдуть? – лютував Дрітар.

– Так іще й старих треба туди, погибати? – відповідав йому Михайло Міковий.

А вже через тиждень зловіщими птахами розлетілися по селу повістки. Одна з них прийшла і Ліберовій сім'ї: «Бегівов. Мобілізується Лібер Василь, 57 років, до німецької армії. Підписує кіш біров».

Страх паралізував рущан. З усіх усюд було чути зойки і обурливі коментарі: «Скільки неправди

може бути у цім світі, аби старша людина не могла спокійно добути свою старість», «Та це з нами таке роблять, як і з жидами, лиш кажуть, що до армії, а насправді...».

– Ви собі подумайте, він на серце хворий, а вони його до війська, та він до того? – голосила Анна Ліберка, куди ходила, і проклинала «їх» на чім світ стоїть.

– Лиш колись тото Бог заплатить кождому за його правду, – відповів їй Питря Копші, вислухавши відчайдушні скарги жінки.

Незабаром усі старші чоловіки були взяті до німецького війська, переодягнені у військову форму і відправлені на роботу.

Дванадцятирічний Іван залишився найстаршим «мужчиною» у сім'ї Ліберів. На його плечі лягло господарство: корова, два воли, вівці. Все це треба годувати, напувати, заготовляти корм на зиму.

Та на тому нещастя рущан не скінчилися. Прийшло нове розпорядження: дівчата віком від 15-ти років зобов'язані працювати на окопах.

– Спочатку забрали всіх молодих хлопців і послали на фронт, потім забрали усіх євреїв у концтабори, старих – на роботи для німецького війська, дівчат – копати окопи, – бурмотів інвалід Василь Клецок. – Дуже багато село потерпіло за такий короткий час.

Всі ці події так вибили з рівноваги рущан, що бідні люди стали геть затуркані, вже й не знали куди йдуть, звідки, чому. Жінки ходили з хустками розв'язаними, готові утирати сльози чи закривати рот, плачучи, чоловіки ходили без капелюхів, деякі напивалися до нестями. Де-не-де можна було побачити дітей граючись, але їхні ігри не були веселими.

Чорні, зловіщі хмари продовжували згущатися над рущанським краєм. Сільська адміністрація збрала рущан на подвір'ї старої школи і повідомила, що все населення повинно відтягнутися на 100 км назад, тобто у село Будешти.

Почувши таке, рущани втратили всю надію в

майбуття. Плакали день і ніч, проклинали ініціаторів евакуації і клялися не забути тих, котрі своїми вчинками нанесли тяжкого удару русинам. Тепер їх плач звучав не так, як раніше, тепер в ньому відчувалися ноти обурення, бажання помсти, готовності до протистояння, бо тепер їх виганяли із прадідівського гнізда. Ще більше нагнічували ситуацію чутки, що переселення надто схоже на єврейську депортацію. Де б не стрілися люди, тільки про це й була розмова.

– Іще ніколи в світі таке ся не робило з людьми, – лютував Пинтя Миланин і пробував вгамувати свою злість, звинувачуючи місцеву владу.

– Що будемо робити? – бідкалася Василина Теркіліна.

– Що я можу вам усім казати? Молімся Богу усі, аби Бог дав добру гадку тим, що нам хотять лихо, а як вони не попустять, то мусимо підкоритися рішенню сільської адміністрації, – порадив місцевий парох Михайло Марущак.

– І що із цього вийде? – зітхнула Василина. – Сесе, що ся планує, є дуже лихо, але коби нас на смерть не загнали, аби було ще май лихо.

– Будемо ся надіяти, аби не було гірше – відповів отець.

Так, в жалю і невизначеності, минув день, два, тиждень, другий, рущани чимдалі почали схилитися до думки не підкорятися рішенням місцевої влади і нікуди не рушати з місця.

Сільська адміністрація знову збрала населення на шкільному подвір'ї, аби остаточно вирішити питання з переселенням.

– Люди добрі! – загукав на повні груди кіш біров із президії, у якій крім нього був ще якийсь цивільний і один жандарм із гвинтівкою на плечі і в капелюсі, на якому тріпотіло півняче пір'я. – Ми зійшлися нині, щоб обговорити тимчасове переселення у Будешти! Ми зійшлися тут... – не встиг докінчити свою думку, як чоловічий голос обірвав його, гукнувши із натовпу:

– А ми зійшлися тут вам казати, що ми не будемо нікуди йти із села!..

– Хто то сказав, хто сказав? – захвилювався кіш біров, але на його запитання ніхто не відповів.

Тоді вперед виступив жандарм:

– Тоді, люди, тікайте хто куди!!! – сказав голосно і несподівано для всіх по-українськи, потім розвернувся і зник спереди розгубленого натовпу.

За дуже короткий час шкільне подвір'я спорожніло.

Іван, присутній на зборах, хутко побіг додому, аби розповісти все матері.

– Паруйте все: убрання, харчі, худобу, та перейдемо жити в Солостяну – сказала Анна, почувши. – А ти, Іванчику, побіжи до вуйка Івана Паранюка та оба ідіть у леваду, у кут, та зробіть велику колибу, аби помістилися і вони, і ми. Порахуєш, кілько є нас та й кілько є них, то аби помістилися усі, – пояснила мати.

Іван, не гаячи часу, побіг до свого вуйка.

Паранюк, вислухавши хлопця, почав відпиратися:

– Яку колибу? Я не умію таке робити.

– Умієте, умієте! – підбадьорив його Іван, добре знаючи, що вуйко любить, аби його трохи похвалили. – Нарубаємо зеленяча та накладемо на колибу так, аби нас дощ не мочив.

– Но, най буде. Та де збудувати такий гиль? – запитав Паранюк.

– Десь там, у затінку, аби не було видно із села. Я вам буду помагати, лиш аби ви мені казали, – радів Іван, що Паранюк погодився.

Невдовзі вони вже вибирали місце для колиби, так, щоб її не було видно здалека. Потім почали рубати та зносити дерева на скелет. Далі заходилися її укривати. Зрештою вийшла колиба «око-двадцять».

– Як думаєте, вуйку, видно її з села? – запитав Іван, оглядаючи їх роботу.

– Аж не видко з села, то видно з лугбайлона, – усміхнувся Паранюк.

Село спустіло. Спочатку складалось таке враження, що рущани переселилися десь далеко за гори і долини, але насправді вони не пішли дальше кілометра від своїх хат. Усі жили з думкою, що вони так заховані, що ніхто їх не зможе найти, а на ділі вийшло, як влітку на сінокосах: господар вийде в гори, виведе собі корову, винесе муку на кулешу, повісить блюда на кілля, аби здалека видно, що тут хтось живе. Правду кажучи, і сільська адміністрація не була зацікавлена виявленням так званих «партизанів», головно, населення зрозуміло, що треба швидко щезнути із села.

Вдень рущани жили у колибах, а вночі спускалися в село оглянути господарство, послухати свіжі новини...

(Далі буде).

Михайло МИХАЙЛЮК

БУКОВИНСЬКІ ТРАФУНКИ

НОСТАЛЬГІЇ

Це не тільки спогади. Це якась болюче-щемлива і водночас солодка ностальгія за втраченим у вирі часу, який поглинає все, що найдорожче людині, наче велить жити не минулим, а сьогоднішнім і майбутнім. Часто називаємо час безжалісним, безпощадним, жорстоким, та називаємо несправедливо. Бо це його веління не забороняє мати спогади, мати ностальгію, зберігати їх у душі і пам'яті, на денці серця, як найдорожчий скарб.

Михайло Михайлюк

Людина без минулого – наче кругла сирота, наче дерево без коріння. Чим це коріння глибше у часі, тим здатніша людина залишити свій слід на землі, маючи на що рівнятися.

Пригадуються правдиво прекрасні рядки російського поета Сергія Єсеніна: «Благословен хай буду я, що живу і що іду до смерті». Такі слова могла написати тільки людина, яка не зникла безслідно.

Кожний з нас леліє надію залишити щось за собою. Може, не звести собі «пам'ятник нерукотворний» (Пушкін), та хоч би гарний спогад.

У моєму житті я мав щастя жити у «тіні» людей, які закарбувалися у пам'яті своїми благородними вчинками, а ще жити серед громади, від якої зміг почерпнути мудрості словесної.

«ГУСАКОМ, ГУСАКОМ...»

АРИСТОКЛЕС РУСНАК. Професор-фізкультурник у Серетському українському ліцеї п'ятдесятих років. Струнка атлетична постава. Благородні, аристократичні риси обличчя, вишукані манери.

Не знаю, якого він роду племені. Мабуть, не з простолюду – не назве ж вуйко Іван своє чадо ім'ям з древньої Еллади. Напевно походив з чернівецької інтелектуальної еліти австрійського вишколу.

Звідки прийшов він до Серету – також не знаю. Припускаю, мабуть, не помиляючись, що Аристоклес Руснак, як й інші наші професори, знайшов притулок в Румунії 1940 року, коли Північна Буковина відійшла до більшовицької імперії. Тоді немало представників української інтелігенції, якій було приклеєно ярлик «націоналістичної», рятуючись від «визволителів», старалися загубити свій слід у Румунії. А коли почали засновуватися українські ліцеї і педшколи, вони приїхали до Серету, Сігету, Сучави, Тульчі, щоби поставити на ноги українську освіту.

Таким українським патріотом був і Аристоклес Руснак. З його приходом фізкультура у нашій школі набула нового виміру. Це була вже не традиційна гімнастика, яка означала фізичні «зарядки», бігання, метання гранати, диска чи списа.

Аристоклес Руснак заснував спортивну школу, стараючись робити з нас, селяків, справжніх спортсменів на основі селекції за здібностями як майбутніх «чемпіонів» хоча б на обласному рівні. Завдяки його методам підготовки хлопці-старшокласники ставали прекрасними лиж-

никами, металіниками списа чи диска, а дівчат він навчав художньої гімнастики.

Десь у десятому класі я став помічником пана професора, за що колеги прозвали мене «інженером».

А сталося це ось як. Біля школи було пустирище з мурами розваленої військової будинку, яке Аристоклес Руснак вирішив перетворити на спортивну базу. Ми розчистили ті руїни, вирівняли місце, засипали піском. Оскільки я був беручий до роботи і досить тямущий, пан професор «озброїв» мене васервагою і дошкою, і я постійно вимірював рівність спортивного майданчика. Після кожного дощу на ньому появлялися ямки, які я повинен був засипати піском і вирівняти.

Аристоклес Руснак був уже не першої молодості, але зберіг у стрункому тілі силу справжнього атлета. Пам'ятаю, що нам важко давався гімнастичний снаряд кільця. Нелегко було вхопитися руками за підвішені на канатах кільця і виконувати на них складні вправи. Зривалися ми з тих проклятих кілець. І тут сталося диво: пан професор, який міг бути нам батьком, хапається за ті кільця і легко виконує стойку-хрест та інші «фігури». Катався він з нами і на лижах.

Бувало, на учнівських «балах» запросить до танцю дівчину і закружляє у вальсі чи танго, вимагаючи від музиканта (старого акордеоніста єврея) більше «ритму і такту».

Минули роки, і Аристоклес Руснак вийшов на пенсію. Та не заспокоївся. Подався у далеке відстале марамороське село Поляни, де, між іншим, створив гурток художньої гімнастики для учениць. Спочатку вони соромились вдягати спортивні костюми, схожі на жіночі купальники, тому професор приманював їх шоколадками. Хто ж бачив, аби дівчата ходили напівголими? – бідкалася сільська челядь (жінки).

Та не тільки цим здивував заповзятливий пенсіонер село. Його заповітною мрією було побудувати у Полянках плавальний басейн.

Через село протікає річка Рускова, яку місцеве населення називає Ріка, отже вода є під рукою.

Треба тільки поблизу неї викопати котлован, «притягнути» воду, яка влітку нагріватиметься сонцем – і басейн готовий.

Але щоб викопати котлован, потрібний був бульдозер, а звідки міг він узятися у глухому

Марамороське село Русь-Поляни

гірському селі?

Та Аристоклес Руснак не здавався: стільки клопотав голову примареві і директору школи, що ті не витримали натиску і нарешті десь роздобули бульдозер. А мудрагеліки охрестили пана професора «старим бульдозером».

Коли десь 1965 року я приїхав у газетярське відрядження до Полян, Аристоклес Руснак поділився зі мною своїми мріями-планами: подумай собі, казав він, це буде єдиний сільський плавальний басейн на всю Румунію! Повів мене до вже викопаного котлована, береги якого ще треба було підмурувати і виконати інші облаштунки.

Не дожив пан професор Аристоклес Руснак до сповнення своєї мрії. Одного ранку його знайшли неживим у скромній кімнатці шкільного гуртожитку, в якій він жив. Не витримало його неспокойне серце.

Після нашої зустрічі я написав репортаж про «одіссею» полянського плавального басейну і про «мрійника-ідеаліста», славного професора Аристоклеса Руснака. Не знаю, де спочиває його прах, а якщо він похований у Полянках, то чи хтось доглядає його могилу?

А через багато років приїхали з США до Бухареста його перша дружина з дочкою, вони прийшли до редакції «Нового віку» і зацікавилися моїм репортажем. Їм було дано число газети, у якому він був надрукований. На жаль, я тоді перебував у відрядженні чи у відпустці.

А що воно таке «гусаком, гусаком?». Цими словами вів пан професор за собою дітей на уроках фізкультури – вервечкою, рядочком, так, як веде за собою гусак свій виводок.

Павло РОМАНЮК

НЕЗАГОЄНІ РАНИ

(Уривок з роману)

(Продовження з № 219)

Погладила пальцями напіврозцвілу бриндушку, радіючи всім серцем, а далі підстрибнула весела й побігла до підсніжників. Нахилилась і... не хотіла вірити своїм очам! Всі три підсніжники, котрим вона так раділа, лежали понівечені... «Хто ж це вас так?..» – зойкнула, даючи волю сльозам. Плакала, втираючи кулаками очі, потім визбирала обірвані пелюстки, принесла до хати і поклала їх на подушку... Не переставала плакати, поки не заснула з пелюстками підсніжників коло голови...

– Ходи сюди, Людмילו!.. – гукав Петро.

І цього разу, як і тієї весняної ночі, Людмилі щось приснилось, але перерваний батьковим голосом сон, розвіявся, мов пух кульбаби.

– Йду, йду... – відповіла спросоння дівчина, скочивши з ліжка і направляючись до дверей батькової кімнати.

– Десь загубився постіл. Нема та й нема, – озираючись навкруг себе, говорив Петро.

– Де ви його поклали зночі? – запитала тремтливим голосом.

– Як, де поклав? Десь там, коло печі...

– Коло печі нема, – відповіла Людмила, заглядаючи поза запічок.

– Ану подивися під ліжку, може, там, бо я не можу нагинатися аж туди, – говорив далі Петро, піднімаючись з покрайниці. – Може, буде так. Але яка кара його занесла аж туди? Подивися!

Поправляючи рукою довгі пасма руського волосся, що спадали на молоде біле обличчя, Людмила нагнулась, стала на коліна, щоб подивитися під ліжку. Волосся ще більше розсипалось по плечах, м'яко і тихо зсувалось на підлогу.

– Ось де він! – і, простягнувши руку під ліжку, витягнула звідти поношений шкіряний постіл.

«Нині-завтра маю дівку до віддавання, – думав Петро, задивляючись на волосся і доньчин стан, коли та взялась до роботи... – Гарна, як Гафія, прудка, висока. Ану дивися!.. Майже всі мої діти вдалися в Гафію. В мене хіба що Василь вдався, такий, як я...», – закінчив думку Петро і звернувся до Людмили:

– Ти була вчора у попа Верби?

– Була, – відповіла дочка, довиваючи онучу.

– Не переказував нічого?

– Ні! – відповіла, посилаючи запитливий погляд батькові, потім підвелась і попрямувала до дверей.

– Замети гарно подвір'я, аби було чисто. Чула?

– вистрілив словами навздогін Людмилі, яка вже зачиняла за собою сінешні двері.

«Як це не переказував нічого? – пробурмотів собі попід ніс Петро. – Тоді чого прислав за мною Подоляна?.. Не міг переказати що і як дівчиною, а тим, який сам не знає, чого прийшов?! І Верба той!.. Може, має якесь швидке діло, щось допомогти, або щось... Йду запряжу кобилу...»

Направився до виходу із грюкотом, як завжди, коли сердився, відкрив скрипучі двері. Скло сердито задеренчало. Людмила, яка вже замітала стежку коло хліва, пробубніла: «Ще трохи, та мав розбити шибку...»

Легкий приморозок вдарив своєю холодною пеленою по горбах і садах Вишньої Рівни.

«Чого ж мене кличе піп Верба?» – не перестав запитуватися Петро, напинаючи віжки:

– Дьї, Дойно, дьї!..

Йому трудно було ходити з палицею, та ще по камінні Федецела, з дерев'яною ногою не так легко й шкандибати, тому Петро майже завжди, коли йому треба було в село, запрягав кобилу...

Коли сонце крадьки встало з-за Осоянського горба і вдарило промінням по приморожених садах, Петро вже спускався з горба дорогою, яка вела до двора попа Верби. Здалека, з-поміж густого, в рожевість вбраного саду, сірів будинок Верби. З даху хліва, що стояв недалеко незатінений деревами, здіймалася білопінна пара – знак, що сонце почало розторочувати приморозок, який вночі ліг на покрівлі хат.

– Го, Дойно, го, куди повертаєш?.. – сердито потягнув віжками Петро, даючи знак, що треба спинитись. Кобила не спинилась, неслухняно тягнула віз далі. Петро послабив віжки, дивуючись, йому

стало цікаво, куди хоче повернути Дойна. Кобила спинилась під старою високою грушею.

– Хай буде по-твоєму, – сказав Петро, зійшов на землю, почепив батіг до задньої ручиці драбини воза, а віжки намотав на передню. Дістав з-під сидла веретинку з сіном і поклав перед кобилою. Прокашлявся, озирнувся...

– Ба, де поділися? Нікого тут нема, – оглядаючись, промовив Петро.

Собака, який дотоді стояв тихо, слідкуючи з-за хліва, що діється під грушею, враз рвонувся вперед, але товстий ланцюг припинив його, зашморгнувши злий гавкіт, що порушив вранішню тишу у Вербовім саду.

– Пропає би ти, щез би ти, як налякав!.. – переполохано слідкував Петро за рухами Пуфії (так кликали собаку, старого вірного слугу Вербового господарства).

Відчинилися сінешні двері, і на ганку з'явився той самий горбатий слуга Подолян, який приходив повідомити Петра, що пан кличе...

– Добрий ранок, Подоляне!, – першим озвався Петро.

– Дай Боже... Який ти ранній, Петре, – відповів той, переступаючи поріг і спускаючись поволі дерев'яними сходами. – Мовчи, не гавкай стільки, марш! – посварив Подолян Пуфії, який не переставав рватися на ланцюзі. – Замовкни!.. Гі!..

Пуфі замовк і, виляючи хвостом, повернув за хлів.

– Але ж злий, живого з'їв би!.. Напасть!.. – проводжаючи поглядом собаку, сказав Петро.

– Не напасть, Петре, не напасть. Коли б не він, минулої зими, коли вовки загостили до Рагована... Аж за Дубруку нагнав їх. І ланцюг відірвав, так з ланцюгом і ганяв вовків...

– А пан де нині? – перебив Подоляна Петро, простягаючи йому руку.

– Пан?.. Навіщо тобі пана?.. Добре, що бачиш мене... Ха, ха, ха... Нині я, Петре, і пан, і Йван... Пішов до Сигота телефонувати, взяв з собою й Вербиху.

– Так що, ти сам нині?

– Сам, Петре, сам... Дав-єм сіна коровам, поки з'їдять, думав-єм трохи відпочити, бо щось мене так,

мабуть, старість тягне до землі...

– Ти думаєш, Подоляне, що мене не тягне старість?..

– Най подивлюся, чи видержить... – говорив далі Подолян, наблизившись і обмацуючи широкою долонею драбину воза.

– Видержить, лиш кажи, що будемо везти. За віз не бійся, бо на цьому возі снасть добра, хоч яку дорогу і видержить.

– Дорога не далека, – продовжував Подолян, трохи направившись в попереці. Зігнутий, він здавався дуже маленьким, тільки його широке смагляве обличчя, довгий ніс, сині круглі очі, які майже весь час щось шукали в землі, говорили, що Подолян не малого стану. Правда, якби міг він вирівнятися повністю, то ніхто не сказав би, що він той самий чоловік, що служить у Верби.

Петро Чорняк був майже того ж віку й зросту, що й Подолян. Але життя не так сильно зігнуло його, тому, стоячи перед Подоляном, він здавався вищим, а коли втрачав терпець, то виструнчувався, мов у війську, випучуючи груди, як ось тепер.

«Що цей стільки меле, – сердився Петро у собі. – Чому не говорить ясно?..» Але, стримуючи обурення, заговорив:

– Та кажи вже раз, Подоляне, май ти той!.. Куди їдемо?.. – спробував усміхнутись, але йому

не вдалось, лиш чорний вус затремтів...

– Та куди так спішиш, Петре-брате?.. Я ж тобі не казав, що я нині тут і пан, і Йван, га?.. – спробував жартувати Подолян, помітивши, що Петро почав нервувати, а далі, побачивши, що його жарт не розвіяв Петрового обурення, продовжив, натягаючи слова: – Пан, знаєш, має дві бочки літніх слив, жмихи вже стали кипіти, час варити. Так що, пане-брате, берімся до діла... Тепер тобі душа на місці?..

– Ага. Добре, – відповів Петро. – Якщо так, то берімся до роботи...

Петро забрав веретину з сіном від кобили, кинув на віз, від'язав з ручиці вуздечку, повів коня і став з возом перед самою бочкою.

(Далі буде).

Мал. Василя СОКОЛЮКА

Лариса-Міхаєла ТРАЙСТА

НЕБИЛИЦІ З ДІДУСЕВОЇ СКАРБНИЦІ ЛОЦІ ЖБИРЬ

– Моя теща, твоя прабаба, Марія Ретішка розказувала, што давно, давно, ще коли вона була маленькою дівчиною, то помер один чоловік, Лоці Жбирь звали його, – розпочав дідусь іншу небилицю, – відомий на обох берегах Тиси конокрад, бо не одного коня переправив через Тису.

Навіть і співанку му склали:

«Ой, коні мої, коні,
А й, коні вороні,
Лиш не іржіт у толоці,
Бо вас возьме Лоці.»

Ой, Лоці, каже, Лоці,
Ходить по толоці,
Пропадають білі гриви
У Чорнум потоці.

Ой, гаю, каже, гаю,
Женіса, бугаю,
Із-за тебе, клятий Жбирю,
Коника не маю...»

Чорний потук – це Чорна Тиса, є такий потук на Україні, дес ізвише Рахова. Гет аж туди водив на продаж крадені коні Лоці Жбирь. Кажут, што мав много грошей, золота та срібла, але, коли го застрілили жандарі, дес у Бистриці, чи у Ватра Дорней, то люди з села складали грошей, аби го запрятати по-християнски.

Похоронили Лоція на великум кодришорі¹, як ґазду, – справили поминки у нього на подвір'ю, а, коли люди розійшлися, бо надворі вже смеркало, його мати зайде до хижі, а Лоці сидить за столом.

– Ой, Господи Милосердний! – сплеснула

руками стара. – Іди, Лоціку, де тя добрі люди понесли...

А Лоці ні слова, сидить і посміхається.

«Це мабуть мені привирається, – подумала, – з фарадчаку², бо єм не затулила ока вже три ночі». Вийшла і переспала ніч на сні у шопі.

Та, повернувшись другого вечора з поля, зайде до хати, а Лоці сидить за столом.

– Іди собі, Лоціку дорогенький, на той світ та спочивай з Богом Святим, бо ти мертвий, тебе чесні люди поховали, твою могилу пан намісник запечатав, іди, Лоціку, іди, не гніви Бога!

А Лоці сидить і посміхається. Так сталося і третого і четвертого вечора.

Мал. Михайла ТРАЙСТИ

Бідна мати п'ятого дня пішла до священника, той прийшов, зробив домосвятіє, обкурих хату темняном³, провертів дірки у стінах, як тому слід, а вечором Лоці знову сидить за столом.

Приходять люди дивитися на мертвого Лоція, розпитують його різне, а він мовчить і посміхається.

Наймила стара жоней, аби са молили, дала на Служби Божі, Савтерію⁴ читати замовила у старого дядка, але пусто, чим вон ізмеркне – Лоці за столом.

Та найшлася одна гуцулка, Олена із Підпогора, яка прийшла до старої Жбирихи і каже:

– Што ми дасте, што вам уджену мертвого сина із хижі?...

– Што запрошиш, Оленко, тото тобі й дам, лиш би пушов собі спочивати із Богом, де го люди добрі загребли.

– А дасте ми п'ять червоних та й одну золоту обручку⁵? – запитала, посміхаючись, гуцулка Олена.

– Ой, Боже муй! – перелякалася стара. – Ти не жартуй зі мною, Оленко, бо мені тепер не до жартів, ади зараз вечоріє...

– А я не жартую, – відповіла гуцулка. – Я стільки вимагаю, щоб прогнати вам мерця з хати.

– Ой, та в мене ні півчервонця немає, а про золоту обручку не будемо і говорити даремно, колись була мотязова⁶ і ту єм продала за блюдце фізешки⁷.

– А як би ви мали, то дали б мені стільки, скільки я вимагаю?

– Ой, дала бих ти, Оленко, дала, сам Бог видить, што бих дала, але кажи й сама, звідки?

– Ну, тоді нічого, я вам прожену мертвого сина з хати, а ви віддасте, коли будете мати, добре?

– Та я, Оленко, такі гроші не мала і не буду мати, – перелякано відповіла стара.

– Ну, якщо не будете мати, то і не треба буде вам віддавати.

Погодилась стара Жбириха, а што інше могла чинити?

– Ідіт, тето, і принесіть мені дев'ять квасків із дев'яти хиж, – послала її Олена.

Давно не було дріждів, як тепер. Жони робили квасок, на яким пекли хліб. Стара

Жбириха принесла їй кваску від дев'яти сусідів, а Олена замісила у великім дерев'янім кориті тісто, а коли за столом появилася Лоці, розклала у печі вогонь і почала пекти кокуци. Та не пекла так, як їх печуть всі жони, а один пхала у піч, а інший винимала, і все так робила, поки Лоці не розсміявся за столом і сказав.

– Но, я ще єм такого не видав, аби хтос так пік кокуци, як ви печете.

А гуцулка ніби-то й не чує, що їй говорить мертвий, і починає собі співати:

«Ой, Лоці, каже, Лоці,
Ходить по толоці,
Пропадають білі гриви
У Чорнум Потоці.»

– Но, я ще єм такого не видав, аби хтос так пік кокуци, як ви печете, – повторив Лоці, думаючи, що Олена його не чує.

Тоді Олена приблизилася до столу і прихилила вухо до мертвого, вдаючи, що не почула, що він їй говорив.

– Кажу, што я ще єм такого не видав, аби хтос так пік кокуци, як ви печете.

– Айбо і я єм такого не видала, аби мертвий щовечора, чим смеркне, повертався з гробу додому.

– Ха-ха-ха!.. – розсміявся Лоці. – А ось чому я повертаюся кожного вечора з гроба, – сказав та, вхопивши ножа, який лежав на столі, жбурнув його у горн⁸ печі і зник.

Олена зі старою погасили вогонь у печі і розвалили горн, а там двадцятилітровий котел з червонними та золотими обручками.

Стара Жбириха хотіла поділитися на половину з Оленою, але та не захотіла брати, лиш скільки просила: п'ять червоних і золоту обручку.

1 Кодришур – цвинтар, кладовище.

2 Фарадчак – утома.

3 Темнян – ладан.

4 Савтерія – Псалтирь, Псалми.

5 Обручка – перстень.

6 Мотяз – мідь.

7 Фізешка – пшеничне борошно нижчого сорту, сірого кольору.

8 Горн – Комин.

Лариса ЯКОБЧУК-БЕВКА

ДИЯВОЛЬСЬКИЙ КІНЬ

(Легенда)

Полянські парубки, побратими Даро та Баєр, зібралися на вечорниці в Пентаю до Івана Дротія. Йдучи дорогою недалеко Фештера, під Переслупцем, побачили прип'ятого до дільниці молодого коня-лошака.

Даро полакомився на коника і сказав Баєрові:

– Но, побратимку рудненький, тепер прошу вибачення, бо ади... нагодилася носилка! Я вас лішяю, та са винесу верхи на вечорниці, бо пішком зашибну ноги. Бо, ади, гей, не можу на ноги, та ся винесу. Узяв би і вас, побратимку, але обом на одному коні не прилично. Дорога перед вами, а де сидит Дротій, знате й сам.

Вхопився Даро за гриву вороного лошака та давай плай ногам вгору Переслупцем. Бризнув жеребець вгору горбом, як Йлій небом, аж копита засвітилися від іскор.

А Баєр вирушив сам крізь осінню ніч, а до того ще й дощ «ведмежий» та ляпавка почали росити його очі.

Лізучи вгору Переслупцем, Баєр побачив десятки світилець, а коли доблизився до них, зрозумів, що то була похоронна процесія. Обряд із мерцем, або процесія, на отпуст потихоньку спускалася із вершини Пентаї в село, до Полян. Кожен учасник процесії ніс в руках перед собою запалену свічку.

Здивований Баєр прошептав:

– Куди тепер протися, у ночі із мертвим?.. Не мали часу днинов, а тепер, серед ночі?.. Айгі, протися на отпуст?! Я не відаю ніякого сята, што аби ішла протесія...

Баєр закам'янів від страху, але не вистачало часу міркувати. Переляканий перескочив дільницю і заховався під кущем. Чекає, глядить. До решти прошептав «Очінаш», перхрестився тричі та дожидає далі...

Минаючи дільницю, де притулювався Баєр, передній учасник процесії, а то був священик, помахав на Баєра пальцем!

Процесія минула, а Баєр троху пожвавішав і вирушив далі

вгору Пентаєв. Та коли дійшов до Пентайського Потока, що бачить?.. У темряві ночі шнурочок світла! Шнурочок-промінець сяяв з неба прямо на потік, а в потоці льоха з дванадцятьма поросятами, тихенько, не рохкаючи, прямують в долину потоком.

– Што за ґазди! – загумкав Баєр. – Зараз опівночі, а свиня не загнана, мой бо то ґазди!

До решти добився Баєр на зорях до Дротія на вечорниці, зайшов до хати перевтомлений і переполоханий, ледве зміг води попросити. Напившись водички, запитав чи там його побратим Даро, але йому відповіли, що того вечора Даро не приходив на вечорниці.

Всі почали розпитувати Баєра, що трапилось з його побратимом Даром, але Баєр не зміг відповідати на їхні запитання. Запхався в куток і заснув. Другого дня після обіду прочунався Баєр, а Дротій привів бабу Рекеляну, щоб згасила девятки і обмила його.

Повертаючись додому, Баєр зайшов до свого побратима, але його рідня не відала нічого про нього, окрім того, що пішов на вечорниці.

Вирушили шукати його і після довгих пошуків знайшли далеко в горах, під Припором, ледве живого, стогнучого під крилатою смерекою. Коли його хотіли висадити на коня, якого взяв з собою один з шукачів, Даро зомлів зі страху.

Привели парубка додому і прикликали панотця, щоб висвятив та покропив і помаслував його. Отець роз'яснив присутнім, що той вечір був недобрим вечером, вечером нечистоти. Процесія ішла з Гуцульщини до своїх родаків на кладовище в Поляни. А свиня з поросятами – то була дияволиця із дияволенятами, вони ішли робити шкоди. А кінь – то був кінь пропасник.

Відлежав бідний Даро зараз півроку, а потім всім розказував про страхітливий вечір, як їхав верхи на диявольському коні, як літав горами та долинами зі сходу на захід, аж поки не заспівали перші півні.

ВЧЕРА ГРАЛИ НА ЦАМБАЛІ

Музика Юрія ПАРАЩИНЦЯ

Рухливо, весело

Voice 1

Voice 2

Дум, дум, дум, дум, ду - бі, ду - бі, дум,

1. Вче - ра гра - ли на цам - ба - ли, А ни - ні на ву - зи
2. А мель - нич - ка мо - ло - день - ка Ку - ле - шу го - то - вить:

1. Вчо - ра гра - ни - ка,
2. А мель - нич - ка,

У - на - див - ся щур до мли - на, Їс - ти ку - ку - ру - дзи.
До бре - сь ро - бив, що шу - ра вбив, Най шко - ду не ро - бить.

Дум, дум, дум, дум, ку - ку - ру - дзи,
Доб - ре - сь ро - бив, Най не - ро - бить,

А мель - ни - чок мо - ло - день - кий на то ся на - ста - вив -
Мель - нич - ка - ся за - ли - ця - є, не жа - лі - є ро - та:

Вда - рив шу - ра то - по - ри - щем, А він ся на - пра вив.
Га - разд, га - разд, мель - ни - чень - ку, Ліп - ший єсь від ко - та.

Дум, дум, дум, дум, він ся на - пра - вив.
Дум, дум, дум, дум, ліп - ший від ко - та.

А Ліп - ший він єсь на - ра - вив.
Ліп - ший єсь від ко - та.

Гоп, цуп, цу - па, цуп, А він ся на - пра - вив.
гоп, цуп, цу - па, цуп, Ліп - ший єсь від ко - та.

Дитячі сторінки

Олена ЛИТОВЧЕНКО

Легенди про осінні квіти

Красивими і водночас дуже сумними є легенди про походження квітів, особливо осінніх.

Одними з найпоширеніших у нас є айстри, хоча родом вони з Північної Америки. Їх забарвлення надзвичайно різноманітне, тоненькі пелюстки зазвичай асоціюються із зіркою. Тож, не дивно, що в більшості легенд айстри ведуть своє походження від зірок.

Колись індіанці Північної Америки розповідали, що один молодий мисливець, безтямно закоханий у найвродливішу дівчину племені, пообіцяв подарувати їй зірку з неба, якщо вона погодиться одружитися з ним. Ввечері, коли на небі спалахнули зорі, всі чоловіки племені зібралися подивитися, як хвалькуватий наречений виконає обіцянку. Юнак підняв лук і вистрілив. А через мить високо в небі розсипалася на палаючі іскри срібна зірка. Розгнівався Бог на смертного, що насмілювався збивати з неба зірки, адже якщо всі наслідуватимуть його приклад, на небі нічого не залишиться! І наслав Бог на землю страшну бурю. А коли вона стихла, сміливця, який збив з неба зірку, вже не знайшли. Тільки схилю навколишніх пагорбів густо рясніли красивими променистими квітами. Відтоді індіанці називають їх айстрами або „зірками, що падають”.

В легендах інших народів айстри також вважаються частинами зірок і символом смутку за втраченим раєм, за неможливістю піднятися в небо.

Небагато можна назвати квітів, що так швидко б і так міцно заволоділи симпатіями садоводів, як хризантема. Зовсім нещодавно вона була улюбленою квіткою тільки в Китаї та Японії. Національною квіткою і символом імператорської влади вважається хризантема в Японії. Зображення цієї красуні мають право носити виключно члени імператорської родини.

Китайська легенда про хризантему розповідає,

що колись жив імператор, який не боявся нічого, крім старості. І повелів він виготовити ліки, що могли б подовжувати молодість. Хитрий лікар розповів, що на далеких островах ростуть квіти, які мають чудодійну силу. Та дістати їх може тільки людина із чистим серцем. Оскільки ні імператор, ні лікар не годилися для такої роботи, владика вирішив послати на острови

три сотні молодих людей, сподіваючись, що серед них знайдуться „чисті серця”.

На островах прибульці й знайшли хризантему – квітку, що звеселяла серце і молодила душу. Молоді люди вирішили не повертатися назад. Вони і заснували нову державу – Японію. І хризантему зробили своєю улюбленою квіткою.

На честь хризантеми навіть названо дев'ятий місяць китайського року.

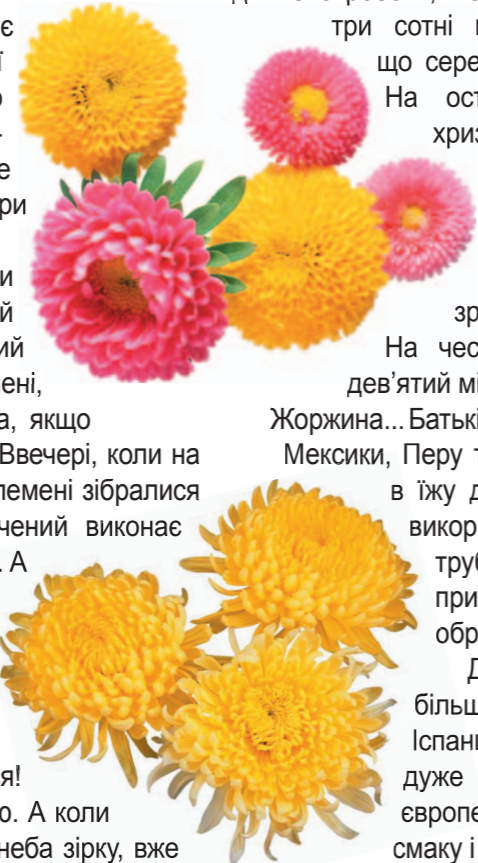
Жоржина... Батьківщиною цієї квітки є гірські райони Мексики, Перу та Чілі. Ацтеки здавна додавали в їжу дикі жоржини, а порожні стебла використовували як... водопровідні труби. Ці квіти вирощували для прикрашання храмів Сонця та обрядів сонцепоклоніння.

До Європи жоржини були завезені більш, ніж чотириста років тому. Іспанці раділи, що подарували Європі дуже цінну їстівну рослину. Однак європейцям клубні прийшлися не до смаку і про них швидко забули.

Лише у кінці 18 століття декоративні властивості цієї рослини були належно оцінені. І квітка, нарешті, отримала назву – на честь професора Петербурзької академії наук Йоганна Готліба Георгі.

Зовсім не так пояснює походження назви цієї квітки легенда. В ній говориться, що в давні часи жоржина була царською квіткою і росла тільки в саду біля царського палацу. Можливо, жоржина так би і залишилася полонянкою, якби не закоханий садівник Георгій. Не зважаючи на сувору заборону, юнак подарував квітку нареченій, а потім посадив жоржини біля її будинку. Розгніваний цар занастив юнака, та жоржина вже вирвалася на волю і стала улюбленою в народі.

Джерело: <http://a7d.com.ua>

Дитячі сторінки

Володимир ОРЛОВ

Осінні завдання

Клопочуться у ниточках
Сріблених

У лісі павучки –
Телефоністи.

Ще зранку від осики
До ялинки,

Неначе провід,
Сяють павутинки.

– Увага всім! – дзвінки
Дзвенять усюди.

Їх чують мешканці
Лісів і люди.

– Увага всім! – лунає
Скрізь щодня. –

Прослухайте
Осінні завдання!

– Алло, ведмідь!
– Я слухаю! Так! Так!

– Зима щонаочі
Подає вже знак!

І доки не дійшла ще
На поріг,

Негайно треба вам
Шукать барліг.

Дзвінки дзвенять
Частіше і частіше

Від поверхів найвищих
До найнижчих:

– За тижнів три
Мороз прийде,

Повірте!

Запаси для зимівлі
Перевірте!

Ідуть дзвінки
До старого болота:

– Приготуватись чаплям
До відльоту!

– Уже готові чаплі!
– В добрий час!

У квітні знов
Чекаємо на вас!

– Егей, зайці! –
Знов чується із трубки. –
Іде зима –
Мерщій міняйте
Шубки!

Дзвенять дзвінки,
Летить з дерев корона.

– Алло, скажіть,
Хто біля телефону?

– Мурашка я.

– А ви часу не гайте –
Мурашники скоріше
Зачиняйте!

– Скажіть, це річка?
– Так!

– Дзвонили раки –
На дні не мають місця
Неборакі.

Хлюпнула річка:
– Брешуть тут всілякі!

Я покажу вам,
Де зимують раки!

– Алло! Алло!
Дівчата і хлоп'ята,
Вже вітерець подув
Холоднуватий.

Час для птахів
Робити годівниці,
Щоб врятувались
Від морозів птиці!

Як вірний друг,
Живе пташина кожна!

І нам про друзів
Забувать не можна!

СМІЙТЕСЬ НА ЗДОРОВ'Я!

Михайло Гафія ТРАЙСТА

НОВА КОНСТИТУЦІЯ

(Гумореска)

Верхня Руня – файний орсаг¹
Файненький, як вариш²,
Дьорді Кепта – прешедінте³,
Сободиш – нотариш⁴.

(З верхнянського гумору)

Давним-давно, задовго до Першої світової, у Верхнянці люди собі обрали за старосту Ференца Надутого. А староста, то значить і суддя, і отаман – «великий пан, што му віє під лехман⁵».

І старостував той Ференц, і керував громадою, і судив людей по своїй великій милості і справедливій істинні – «хто дасть більше – той виграє суд», бо так писала «Конституція»!.. Люди боялися тієї конституції, як осел візка, а Ференц Надутий горланів на сільському ампачуїрі⁶, і помахував тією «Конституцією», що навіть сам пророк Мойсей позавидував би йому, бо він не вимахував так Божим Законом:

«Конституція засуджує Івана на двадцять ударів палкою по спині!..», «Конституція дає право відкупитись: за кожний удар по п'ять леїв!..», «Конституція не знайшла винного пана Іштвана!..», «Конституція говорить!..», «Конституція дозволяє!..», «Конституція забороняє!..».

– Чорт би тя забрав разом з твоєю конституцією! – сердито сплюнув Гриць Микитюк, йдучи на ампачуїре. Знав добре, що «Конституція засудить його на...». – Судило би тя і мале й велике з Ференцом та з нехарним Шулимом.

Хіба він винен? Знайшов серед дороги сокиру. Хіба це вина? Правда, він бачив, коли сокира впала з Шулимового воза, але, що з воза впало – те пропало!

А тут ще й корчмарка Рифка до нього:

– Будьте ласкавенькі, Грицю, тут у цій книжці є тисячу леїв, поза кожним листком⁷ по п'ятці, подайте їх панові старості, бо мій Дувид позичав від нього, бачте, я не маю часу, а ви й так ідете на ампачуїре, коли повернетесь буде алдамаш⁸. А, ще скажіть пану Ференцові, що гарненько йому дякуємо.

– Подам, пані Рифко, подам. «Після десяти-двадцяти палок по спині пригодиться могорич», – подумав і рушив до сільської ради, мов той віл до бойні.

– Ти, Грицю Микитюк, знайшов сокиру пана Шулима? – запитав його суддя, пан староста Ференц Надутий.

– Сокиру я знайшов, а чия вона, не знаю, – збрехав Гриць.

– За те, що не віддав знайдену річ, десять палок, а за те, що хосновався нею, п'ять, – конституція тебе засуджує на п'ятнадцять палок.

– А чо' мене має судити конституція, я ж не крав...

– Хіба ти не знав, що в конституції пише, що знайдені речі треба віддати?

– А ви, пане, за якою конституцією судите мене? – запитав хитро, посміхаючись Гриць.

– Як це за якою? – здивувався староста. – За цією, нема більше конституцій.

– Ого, вельможний паночку, тож ви не знаєте, що появилася нова конституція.

– Як це нова?

– А так, паночку, ану, будь ласка, киньте оком на неї, – простяг йому Гриць книжку, яку йому дала корчмарка.

Ференц перегорнув кілька сторінок, і веселим голосом запитав Гриця:

– Пане Грицю, так гарно пише в ній до кінця?

– До останнього листка, пане Ференц,

– похилив голову Гриць.

– Ги-ги, – прогирнався суддя, – нема що робити, Шулиме, поза новою конституцією знайдені речі належать тому, хто побачив їх першим! Закон є законом.

Повертаючись додому, Рифка пригостила Гриця аж двома чарками горілки, бо він, бач, перед людьми передав книжечку з грішми панові Ференцу Надутому.

1 Орсаг – (угор.) Держава.

2 Вариш – (від угор. варош) місто.

3 Прешедінте – староста, примар.

4 Нотариш – нотаріус.

5 Лехман – сардак.

6 Ампачуїре – (від рум. импичуїре) примирення.

7 Листок – тут сторінка.

8 Алдамаш – могорич.

(Малюнок Михайла Гафії ТРАЙСТИ)

СМІЙТЕСЬ НА ЗДОРОВ'Я!

Іван ВЛАСЕНКО

БЕЗ АЛЕГОРІЇ

А БУЛА Ж СТРУНКОЮ...

Біля вербового Пня виросла тоненька Лозинка. Весела, струнка, вона була втіхою його одинокої старості. Пень намиливатися не міг на свою внучку. Та одного разу на них Вітер налетів. Просвистів сердито над лисим Пнем, шарпнув Лозинку за зелені коси, вдарив у тонкий стан.

– Вклонись йому, уклонись, – зашамкотів моховими губами Пень.

– Чого б то я мала кланятися? – обурилася Лозинка. – Он Клен стоїть собі і нікому не кланяється.

Вітер, як почув це, полишив Лозинку, помчав до Клена, схопив за кучеряву голову і одним махом відкрутив її. Лозинка затремтіла з ляку і мимоволі вклякнула до дідової мохової бороди.

– Бачила, – прошамкотів їй у саме вухо дід, – що буває з непокірними?

Відтоді Лозинка, як тільки почує, бувало, посвист Вітру, відразу аж до землі припадає в низькому поклоні. А Вітер ніби сміявся з її покірності – шарпав удень, не давав спокою вночі. Щоб зайвий раз не дратувати Вітровія, вона іноді й спати вкладалася нахиленою. А згодом Лозинці почало здаватися, що така поза взагалі найзручніша. То вона й розгинатися перестала.

Виросла Лозинка. Стала Вербом. Тільки похилою. Тепер скаржиться всім, що на неї навіть кози скачуть.

ОТ І БУДЬ ВІРНИМ

Полкан був вірним Господареві. А той, користуючись цим, раз у раз нишком цькував його на Сусіда. Щоб догодити, Полкан, забачивши Сусіда, аж ланцюг рвав від люті.

– Молодець, молодець, так його, недотепу, – під'юджував Господар.

Собака, звісно, горла не шкодував. Та одного дня сталося таке, що Полканові заціпило.

Господар зустрів Сусіда на вулиці, усміхнувся,

шанобливо зняв шапку:

– Вітаю з підвищенням, дорогий Сусіде. Я завжди був про тебе найкращої думки.

– Я ніколи не сумнівався в твоїй щирості, – сусід посміхнувся не менш люб'язно, – але твій пес...

– Та сказитися б йому, горлопану, – сердито відповів Господар. – Але ж чи пес нам рівня? Хай собі гавкає. Ми, люди, завжди порозуміємось.

НАРІЗНО

– Не буде в нас щастя, – доймала Тичина Хмеля. – Ти якийсь безхребетний, а я, знаєш, гнутися не люблю. Краще нарізно...

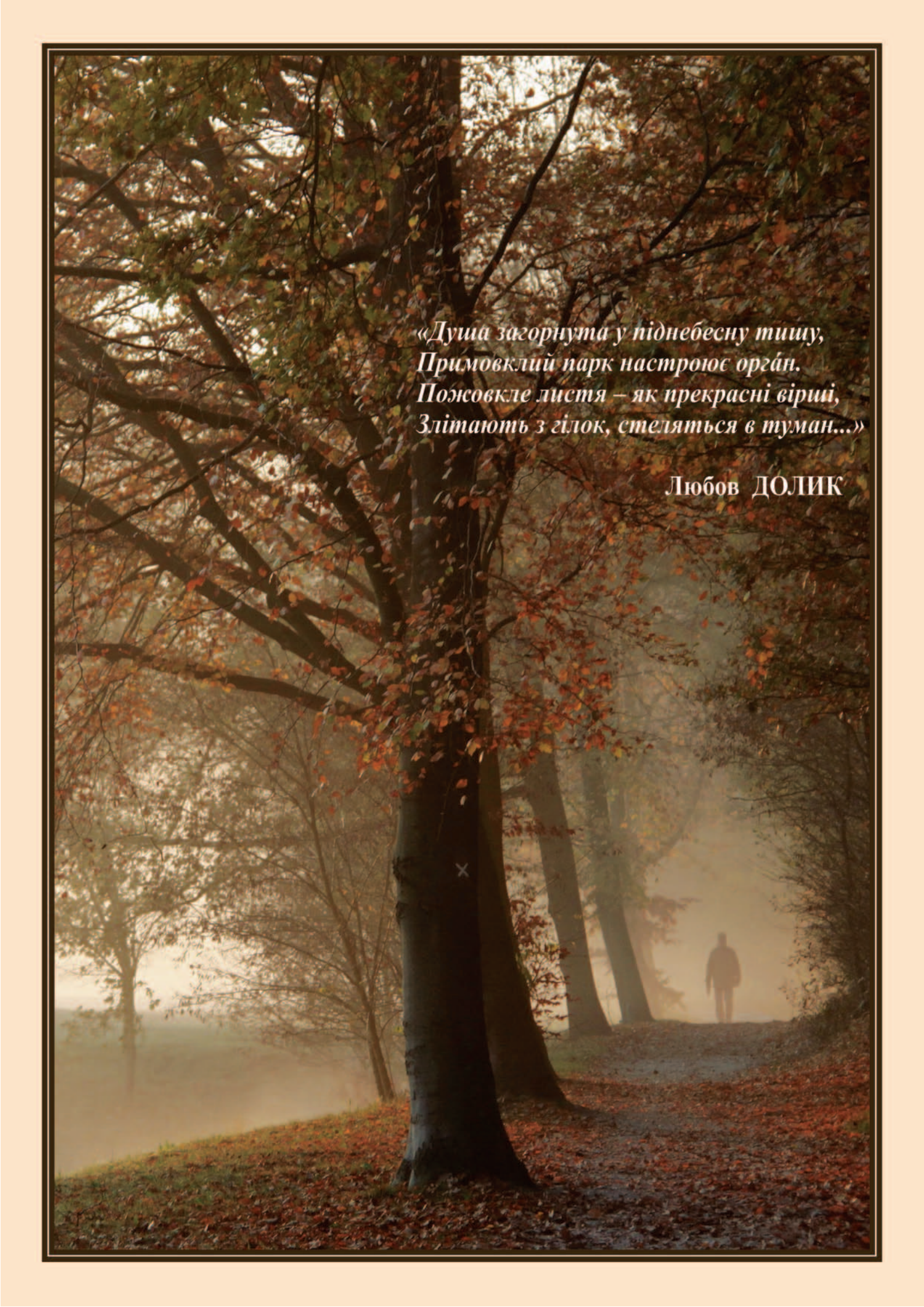
Розлучилися.

Хміль, не маючи опори, сповз у канаву і зіпрів у мокві. Оголену Тичину побачив чоловік: «Ба! Суха дрючина стирчить!» – висмикнув та й поламав на дрова.

ЯКБИ Ж ЗОЛОТО

– Якби я був Золотом, – не раз просторікував прибережний Пісок, – то не ховався б від людей казна-де.

– Я б теж, – відповіло Золото, – якби було Піском...

A photograph of a misty autumn forest. In the foreground, a large, dark tree trunk stands prominently, its branches reaching upwards, some with sparse, brown leaves. The ground is covered in fallen, colorful autumn leaves. In the background, a path leads into a foggy or misty forest, where a lone figure is walking away from the viewer. The overall atmosphere is quiet and melancholic.

*«Душа загорнута у піднебесну тишу,
Примовклий парк настроює оргán.
Пожовкле листя – як прекрасні вірші,
Злітають з гілок, стеляться в туман...»*

Любов ДОЛИК